

Η ΚΑΤΑΓΩΓΗ ΤΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ

Δέν είναι εύκολο νά υποστηριχθῇ μετά βεβαιότητος ὁ τρόπος τῆς πνευματικῆς πορείας τῆς ἀνθρωπότητος, ἀν δηλαδή αὐτή πορεύεται κατὰ κύκλους ἢ ἐπικύκλους ἢ κατ' εὐθείαν. Σέ πολλές περιοχές τῆς γῆς θά εἶναι δύσκολο π.χ. νά ἐντοπισθῇ σήμερα ὁ ἐνδιάμεσος κρίκος μεταξὺ τῆς σημερινῆς ἠλεκτρονικῆς ἐποχῆς καί τῆς νεολιθικῆς, ἀφοῦ ἡ πρόοδος αὐτῶν δέν ἠκολούθησε τήν ὅλη θεματική ἐξέλιξη. Κατ' ἐπέκταση δέν θά εἶναι ἐπιτρεπτή ἡ χρησιμοποίηση χρονικῶν προσδιορισμῶν στήν πνευματική ἐξέλιξη καί ἐξέταση τῶν πραγμάτων. Ἐνῶ οἱ φυσικές μεταβολές εἶναι προβλέψιμες, ἀφοῦ ἐντάσσονται σέ ἓνα χρονικό πλαίσιο, σέ κάποιον πού μελετᾷ τήν παρουσία ἢ τήν ἐξέλιξη τῶν ἰδεῶν, δέν προξενεῖται ἐκπληξή ἀπό τήν κατὰ καιροῦς ἐπαναφορὰν τῶν ἰδίων τρόπων ἀντιμετωπίσεως αὐτῶν. Αὐτό συμβαίνει καί μέ τήν ἀπόδοση ἢ ὄχι τῆς πρωτοτυπίας τῶν Ἑλλήνων σέ ὠριμένα ζητήματα. Ἐπιχειρεῖται κατὰ καιροῦς νά ἀμφισβητηθῇ ἡ πρωτογενὴς συνεισφορὰ τῶν Ἑλλήνων, ἀκόμη καί στήν φιλοσοφία, ἴδια ὅπως, μέ τήν ἴδια δῆθεν ἐπιστημονική ἐγκυρότητα, χωρίς δηλαδή γραπτὰ ἐρείσματα περὶ τῆς παρουσίας των, υποστηρίζεται ἡ ὑπαρξή των *Ἰνδοευρωπαίων(!).

Κατὰ τὸν ἴδιο "ἐπιστημονικό" τρόπο ὑπεστηρίχθη κατὰ καιροῦς ὅτι ἡ φιλοσοφία ἐφανερώθη ἀρχικῶς σέ ἄλλους λαοὺς εἴτε στοὺς Αἰγυπτίους εἴτε στοὺς Ἑβραίους εἴτε στοὺς Ἀσσυροβαβυλωνίους. Προοιμιακῶς θά λεχθῇ ὅτι ὁ προσδιορισμὸς τῆς ταυτότητος τοῦ ἀνθρώπου ὅπωςδῆποτε εἶναι συνάρτηση τῶν γνώσεων του, οἱ ὁποῖες μπορεῖ νά ἔχουν παροδικὸ καί ἐφήμερο χαρακτήρα, ἄλλα καί παραμόνιμον, ὅπως συμβαίνει στίς φιλοσοφικές. Προφανῶς ὁ ἄνθρωπος πού ζῇ τὶς περιόδους αὐτὲς στίς ὡς ἄνω χώρες δέν φιλοσοφεῖ, ἀφοῦ οἱ γνώσεις του δέν στηρίζονται στὸν ὀρθὸ λόγο. Οὐδεὶς μπορεῖ νά παρουσιάσῃ ἓνα γραπτὸ κείμενο, ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ ὁποίου νά υποστηρίξῃ τήν ἐμφάνιση μιᾶς φιλοσοφικῆς προτάσεως καί αὐτὴ νά ἀποδίδεται σέ κάποιον Αἰγύπτιο, Ἀσσύριο ἢ Βαβυλώνιο. Στίς περιπτώσεις πού γίνεται λόγος περὶ ὑπάρξεως τῆς φιλοσοφίας σέ ἄλλους λαοὺς, γίνεται παραποίηση τῶν πληροφοριῶν, μέ κύριο γνώρισμα τὴν ἐμπρακτὴ ἔλλειψη φροντίδος γιὰ τοὺς ἐπιδεομένους τῆς γνώσεως. Στὴν ἀρχαιότητα ἡ "χρήση" αὐτῆς τῆς γνώσεως ἀποσκοπεῖ στὴν διατήρηση καί συντήρηση τῶν θέσεων τοῦ ἱερατείου καί τῶν ἀρχόντων εἰς βάρος τῶν ὑπηκόων. Στὴν σημερινὴ ἀμερικανική

π.χ. πραγματικότητα, ή "χρήση" αὐτῆς τῆς γνώσεως ἀποσκοπεῖ στὴν ἐνδυνάμωση τῶν ἐγγράμων, διὰ τῆς ἐνσταλλάξεως μίσους κατὰ τῶν λευκῶν, ἐκ τῆς "δῆθεν" ἀποκρύψεως τῆς προσφορᾶς τῶν στὴν φιλοσοφία, σὲ βάρος ὅμως τῆς ἱστορικῆς ἀληθείας.

Ὁ λόγος τῆς ὑποστηρίξεως τῶν θέσεων αὐτῶν εἶναι προφανής, ἄλλως τε ἔχει ὁμολογηθῆ. Γράφεται σχετικῶς, ἀπὸ μεγάλο μάλιστα ἱστορικό τῆς φιλοσοφίας, ὅτι, "ἂν οὕτως ἔχουν τὰ πράγματα, τὰ πρῶτα φιλοσοφικά συστήματα τῶν Ἑλλήνων δὲν δύνανται ποσῶς νὰ εἶναι πρωταρχικά, ἀλλ' ἀπλῶς αποτελοῦν πεπερασμένην μορφήν μιᾶς πολὺ ἀρχαιοτέρας σκέψεως" (Bréhie, *Hist.*, 7 (8)). Το παράδοξο εἶναι ὅτι αὐτὰ λέγονται, παρὰ τὸ ὅτι ὑποστηρίζεται κατηγορηματικῶς, μάλιστα, ὅτι "τὸ ζήτημα τῆς ἀρχῆς τῆς φιλοσοφίας, παραμένει χωρὶς ἀκριβῆ λύσιν" (Bréhie, *Hist.*, 3 (6)). Στὴν προκειμένη περίπτωσι διαφαίνεται μία ἀμφιβολία ὡς πρὸς τὴν δυνατότητα στερήσεως τῆς πρωτοτυπίας τῶν Ἑλλήνων. Ἡ ἀμφιβολία αὕτη δὲν μειώνει τὴν τάση τῆς καθαιρέσεως, ἀφοῦ ἀποσκοποῦν, ὅσοι ὑποστηρίζουν αὐτὲς τῖς θεωρήσεις, νὰ μὴν βρίσκουν οἱ διάφοροι λαοὶ στὴν ἀφετηρία τῶν "δικῶν" τοὺς ἐπιτευγμάτων τοὺς Ἕλληνες. Εἶναι παραδεκτὸν ὅτι σὲ πολλὰς περιπτώσεις ἡ τάση γιὰ ἀπεξάρτηση ὀδηγεῖ στὴν ἀμφισβήτηση. Ἄν ἀποδειχθῇ λοιπὸν ὅτι οἱ Ἕλληνες δὲν ἦσαν πρῶτοι, ἄλλα ἄλλοι, τότε καὶ οἱ ἀμφισβητοῦντες τὴν ἑλληνικὴ παρουσία, ἐκτὸς τοῦ ὅτι θὰ παρουσιάζουν πρωτοτυπία, θὰ εἶναι δυνατόν νὰ θεωρηθοῦν καὶ πρῶτοι.

Παρ' ὅλον ὅτι ἡ γνώμη περὶ τῆς ὑπάρξεως φιλοσοφίας στοὺς ἄλλους λαούς, πολλὰς φορὲς μοιάζει μὲ κακόγουστη φάρσα, ὑποστηρίζεται ὡστόσο, ἀπὸ μὴ εἰδικούς, ὅτι ἂν καὶ τίποτα (ἐνν. φιλοσοφικό) σχετικὸ δὲν ἐσώθη, αὐτὸ δὲν ἀποδεικνύει "πὼς οἱ λαοὶ αὐτοὶ δὲν τὰ κατὰφεραν νὰ κάνουν φιλοσοφία" (Κορδάτου, *Ιστ.*, 30). Προφανῶς αὕτη ἡ εἰκασία ἔρχεται σὲ ἀντίθεση μὲ τὴν καθολικῶς δεκτὴ ἀποδοχὴ τῶν εἰδικῶν ὅτι "ἡ φιλοσοφία τοῦ δυτικοῦ κόσμου ξεκινάει ἀπὸ τὴν παράδοσι τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος" (Σαχακιάν, *Ιστορ.*, Α', 33). Προκειμένου μάλιστα νὰ φανῇ ὁ σύγχρονος "κριτικός" τρόπος ἀντιμετωπίσεως τῆς ἀρχαίας ἐλληνικῆς φιλοσοφικῆς πραγματικότητος, θὰ προστεθῇ ἡ φράσι μὲ τὴν ὁποία ἐκὼν ἄκων ἀναγκάζεται ἕνας σύγχρονος νὰ ὁμολογήσῃ, κατὰ παραχώρησι ὅμως, τὴν ἀλήθειαν. Γράφει λοιπὸν ὅτι ὁ Θαλής, ὁ Πυθαγόρας καὶ ὁ Ἡράκλειτος, μολονότι ζοῦσαν σὲ ἕνα πολιτισμὸ διαποτισμένο ἀπὸ τὴν μυθολογία, ἐγκαινίασαν ἕνα νέο εἶδος πνευματικῆς ἀναζητήσεως, τὸ ὁποῖο ἐμεῖς εἴμαστε διατεθειμένοι νὰ ὀνομάσωμε "φιλοσοφία" (Lindberg, *Οἱ ἀπαρχές...*, 37).

Προκειμένου νὰ στοιχειοθετηθοῦν οἱ ἀπαραίτητες προϋποθέσεις γιὰ τὴν ἀπόρριψιν τῶν ἐνστάσεων, θὰ ἐπιχειρηθῇ κατὰ πρῶτον μὴ κριτικὴ ἐρμηνεία τῶν μύθων καὶ ἀναχρονισμῶν ποὺ θέλουν τὴν φιλοσοφία νὰ ἔχῃ ἐμφανισθῇ ἄλλοῦ. Ἐν συνεχείᾳ, στὸ δεύτερο μέρος, θὰ ἐπιχειρηθῇ μία προσέγγισι στὶς θεωρήσεις ἐκεῖνες ποὺ εἰσηγοῦνται τὴν πρόοδο τῶν μαθηματικῶν σὲ ἄλλους λαούς, ἀφοῦ

ή φιλοσοφία, όπως δέχεται κάθε καλόπιστος ιστορικός της, συνδέεται με τις μετρήσεις του ποσού.

1 Μύθοι και έτεροχρονισμοί

Η αναγωγή σε παλαιούς, όταν πρόκειται για σύγκριση όμοτέχνων, ασφαλώς και δημιουργεί την αναγκαία συνθήκη περί της αναγνωρίσεως της πετρότητος εκ της παλαιότητος. Κατά την έννοια αυτή, στο πλαίσιο της άμφισβητήσεως της καταγωγής της φιλοσοφίας εκ των Ελλήνων, οι υποθέσεις εστιάζονται στην αρχαίαν, άλλα και στην σύγχρονη εποχή. Στις αρχαίες μαρτυρίες καταγράφεται μία σχετική αναφορά του Άριστοτέλους, περί της υπάρξεως της φιλοσοφίας σε άλλους λαούς. Αυτή ή υπόμνηση μπορεί να δημιουργήσει αφορμές για περαιτέρω σκέψεις, πλην όμως η κριτική έπεξεργασία της, δεν μπορεί να συνηγορήσει υπέρ της εμφανίσεως της φιλοσοφίας σε άλλους λαούς. Κοντά στην έκδοχή του Άριστοτέλους πρέπει να προστεθί ή άμφισβήτηση που ένεφανίσθη κατά τους πρώτους μ.Χ. αιώνες, σύμφωνα με την οποία οι Έβραίοι θεωρούνται ως εισηγητές της φιλοσοφίας. Αυτή ή θέση, ή οποία επίσης δεν άντέχει στην έπιστημονική κριτική, υποβοηθείται τόσο από τους Χριστιανούς, όσο και από τους Νεοπυθαγορείους. Έν προκειμένω ή κίνηση για αναγνώριση της έβραϊκής πατρότητος της φιλοσοφίας, μπορεί να έστιασθί στην τάση για αυτοεκτίμηση, που ήταν απαραίτητη σε εκείνη την εποχή. Ός προς τις αντίστοιχες θέσεις ώρισμένων Χριστιανών, αυτές όφείλονται στην έν πολλοίς λανθασμένη αντίληψη περί της καταγωγής του Χριστιανισμού εκ των Έβραίων. Οί δε Νεοπυθαγόρειοι ύποστηρίζουν τις σχετικές άπόψεις τους, λόγω του μυστικισμού που τους διακρίνει. Η άφροκεντρική τέλος θεώρηση άφορμάται από τις τάσεις ανέλιξεως των έγχρώμων, εκεί όπου, επί πολλά έστη ύπέστησαν τά πάνδεινα, πλην όμως, ένω ή πρόθεσή τους μπορεί να έξηγηθεί, δεν έπιτρέπει και την υιοθέτηση των ύποστηριζόμενων, άφου αυτά δεν έχουν έπαφή με την πραγματικότητα.

1.1 Η περιπατητική καταγραφή. Είμαι γνωστόν ότι ή παράδοση των ιδεών των Προσωκρατικών δεν διεσώθη παρά μόνον σε μορφή άποσπασματική. Τά έν λόγω χωρία παρενεβλήθησαν υπό των μελετητών, ίδια του Άριστοτέλους, προκειμένου να χρησιμεύσουν για την συναγωγή συμπερασμάτων περί της ισχύος ή όχι διαφόρων φιλοσοφικών θέσεων. Η συμβολή του Άριστοτέλους και των μαθητών του είναι πέρα από κάθε σύγκριση σημαντική, διότι χωρίς αυτούς, οι γνώσεις μας για πλείστα όσα των θεμάτων που αντιμετωπίζει ό πολιτισμένος άνθρωπος, θα ήταν έλλιπείς. Στην περιπατητική παράδοση έντάσσεται και ή έπιχείρηση της καταγραφής των πολιτευμάτων, ιδιοτήτων και καταστάσεων ανθρώπων, άλλα και ζώων, καθώς και άλλων πληροφοριών. Παραλλήλως στην

πέννα τοῦ Θεοφράστου ἐστηρίχθη ἡ πρώτη καταγραφή τῶν φιλοσοφημάτων τῶν παλαιότερων φυσικῶν φιλοσόφων.

Σημαντικὲς λοιπὸν πληροφορίες γιὰ τὴν ἱστορία τῆς φιλοσοφίας ἀπαντῶνται σὲ πολλοὺς συγγραφεῖς μεταξύ τῶν ὁποίων στὸ ἔργο τοῦ τοῦ Διογένηους τοῦ Λαέρτιου, ὅπου καταγράφεται πῶς ἐνιοὶ φασιν ... Φοῖνικα τε γενέσθαι Ὡχον, καὶ Θράκα Ζάμολξιν, καὶ Αἴβυν Ἀτλαντα (Διογένης Λαέρτ., *Βίων* Α, 1, 1-7), ἐννοεῖται πρὸ τῶν οἰωνδῆποτε Ἑλλήνων. Ἀρα κατὰ τὴν ἐκδοχὴν αὐτὴν, ἐφ' ὅσον τόσον ὁ Φοῖνιξ, ὁ Ὡχος, ὅσον καὶ ὁ Θράξ Ζάμολξις, ἄλλα καὶ ὁ Αἴβυς Ἀτλας προϋπάρχουν τῶν Ἑλλήνων φιλοσόφων, ἡ φιλοσοφία, ἀφοῦ θεωρηθοῦν αὐτοὶ ὡς φιλόσοφοι, ἐγεννήθη τὸ πρῶτον ἐκτὸς τῆς Ἑλλάδος, στὶς πατρίδες ἐννοεῖται τῶν ὡς ἄνω φιλοσόφων.

Ἡ ὡς ἄνω ἀπόδοση τῆς πατρότητος τῆς φιλοσοφίας σὲ ἄλλους λαοὺς, ἐκτὸς δηλαδὴ τῶν Ἑλλήνων ἀπαντᾶται στὸν *Μαγικὸν* τοῦ Ἀριστοτέλους, ἄλλα καὶ στὴν *Διαδοχὴν* τοῦ Σωτίωνος, γεγονὸς ποὺ προδιαθέτει ὁμολογούμενους εὐνοϊκὰ τὸν ἀναγνώστη. Ἄλλως τε τὴν πληροφόρηση αὐτὴ ἐπαναλαμβάνουν καὶ ἄλλες πηγές, ἐν προκειμένῳ ὁ Διογένης ὁ Λαέρτιος, ἀλλὰ καὶ ἡ Σούδα, ἔτσι ὥστε σὲ διακεκριμένες περιπτώσεις νὰ ἀπαντᾶται ἡ πληροφορία ὅτι σύμφωνα μὲ κάποιους, ἡ φιλοσοφία ἐγεννήθη ἄλλου. Τὸ ζήτημα παρουσιάζει ἐνδιαφέρον, ὅταν συνυπολογισθῇ ὅτι ὁ Ἰππόβοτος στὸ ἔργο του ποὺ ὀνομάζεται *Φιλοσόφων ἀναγραφή*, ὡς πρῶτον φιλόσοφον τοποθετεῖ τῶν Ὀρέα (DK 1[66]A1). Ἄλλοι δὲ καταλέγουν μεταξύ τῶν φιλοσόφων (σοφῶν, ὅπως ὀνομάζοντο ἀρχικῶς) τόσον τὸν Ὀμηρον ὅσον καὶ τὸν Ἡσίοδον (Διογ. Λαερτ., *Βίων*, Ι, 12, 9-10), οἱ ὁποῖοι εἶναι παλαιότεροι τοῦ Πυθαγόρου. Προφανῶς λοιπὸν τὴν ὡς ἄνω πληροφόρηση, περὶ τῆς καταγωγῆς δηλαδὴ ἄλλοθεν τῆς φιλοσοφίας, παραδίδει, χωρὶς νὰ τὴν υἱοθετῇ, ὁ συγγραφεὺς τῶν *Βίων*, ἐπειδὴ ἀνεφέρετο ὑπὸ τινων.

Παρὰ ταῦτα, ἐπειδὴ τὰ πάντα πρέπει νὰ ἐξετάζωνται, ἀναφορικῶς πρὸς τὴν πηγὴν αὐτῆς τῆς δοξασίας πρέπει νὰ λεχθῇ ὅτι ὁ *Μαγικὸς* τοῦ Ἀριστοτέλους θεωρεῖται ἕνας διάλογος ἡσόνος σημασίας, γραφεὶς στὴν ἀρχὴ τῆς συγγραφικῆς του παραγωγῆς, περὶ τοῦ ὁποῖου μάλιστα διαλόγου οὐδὲν γράφεται ἀπὸ ἐγκύρους μελετητές, ὅπως ὁ Ross, ἢ ὁ Düring. Ἐπειτα στὰ ἀποσπάσματα τοῦ Ἀριστοτέλους, σώζονται μόλις πέντε ἐκ τοῦ *Μαγικοῦ*, ὅπου τὰ τρία εἶναι τὰ σωθέντα ὑπὸ τοῦ Διογένηους τὸ ἐν ὑπὸ τοῦ Πλινίου καὶ τοῦ ἄλλο ὑπὸ τῆς Σούδας. Θὰ ἐπισημανθῇ μάλιστα ὅτι κατὰ τὸ ὡς ἄνω λεξικό, ὁ *Μαγικὸς* ἀποδίδεται, ἐκτὸς τοῦ Ἀριστοτέλους, στὸν Ἀντισθένη ἢ σὲ κάποιον Ρόδιο (Ross, 33).

Περὶ τοῦ Σωτίωνος τοῦ Ἀλεξανδρέως (β' π.Χ.), δὲν μπορούμε νὰ ἔχωμε ἀκριβεῖς πληροφορίες, ἐφ' ὅσον τὰ ἐλάχιστα ἀποσπάσματα δὲν βοηθοῦν πρὸς αὐτὴν τὴν κατεύθυνση· ἐπειτα, δὲν θὰ εἶναι ἐκτὸς πραγματικότητος, ἂν θεωρηθῇ ὅτι αὐτός, ὡς περιπατητικὸς, ἀντιγράφει τὸν Ἀριστοτέλη. Ἐτσι ἂν ἡ πηγὴ ἐκλαμβάνεται ὡς ἡσόνος σημασία, πόσο μᾶλλον ὁ ἀρδεύμενος ἐξ αὐτῆς.

Κατ' ἐπέκταση, ἐκ τῶν σωθέντων ἀποσπασμάτων εἶναι ἀδύνατος ὁ ἐλεγχος

περί τῆς πατρότητος τῆς διατυπωθείσης ὑποθέσεως περί τῆς καταγωγῆς τῆς φιλοσοφίας ἄλλοθεν, μένει νὰ γίνη δεκτὸν ὅτι παρενεβλήθη σὲ κείμενο, ἐπειδὴ σ' αὐτὸ γινόνταν ἀναφορὰ σὲ αὐθαίρετες παραδοχές. Στὸ πλαίσιο λοιπὸν τῶν ἐπιχειρήσεων καταγραφῆς τῶν διαφορῶν ἀπόψεων ἐντάσσονται οἱ πληροφορίες ποὺ συζητοῦνται ἐδῶ καὶ σχετίζονται μὲ τὴν ἀρχὴν τῆς φιλοσοφίας. Στὴν προκειμένη μάλιστα περίπτωση πρέπει νὰ γίνη κατανοητὸν ὅτι ἡ ἀριστοτελικὴ σχολή, στὴν ἐπιδίωξί της νὰ καταγράψῃ τὶς διαφορὰς θεωρήσεις, περιέλαβεν ἐνδεχομένως αὐτὰ ποὺ ὑποστηρίζοντο ἀπὸ κάποιους. Αὐτὲς οἱ πληροφορίες ἐπανελήφθησαν στὰ γραπτὰ τῶν μεταγενεστέρων.

Παρὰ τὴν ἀδυναμίαν ὑποστηρίξεως τῆς ὑποθέσεως περί τῶν φερομένων ὡς πρώτων φιλοσόφων, γὰρ τὴν ἀπάλειψη ὥστος οἰασθήποτε ὑποφίας, θὰ γίνη ἐφεξῆς λόγος περί αὐτῶν. Σχετικῶς λοιπὸν μὲ ἐκείνους οἱ ὅποιοι, ἐκ τοῦ ἀποσπάσματος, μαρτυροῦνται ὡς διδάσκαλοι τῆς φιλοσοφίας, θὰ σημειωθῇ ὅτι, ὁ πρῶτος καὶ ὁ τρίτος, τοποθετοῦνται στὰ ὅρια τῆς ἱστορικῆς ἀποδοχῆς. Ἐν προκειμένῳ ὁ Ὠχος θεωρεῖται μὲν ὡς φιλόσοφος παρὰ Φοίνιξι (Σούδα Ω, 283), ἀλλ' ἐπὶ τοῦ προκειμένου ἐπαναλαμβάνεται στὸ λεξικὸ ἡ ὡς ἄνω ρῆση τοῦ *Μαγικοῦ*, δεδομένου ὅτι δὲν εὐρίσκεται ἐγκυρότερον καταγεγραμμένος ἄλλου. Ἐξ ἄλλου ὁ Ἄτλας καταγράφεται μὲν ὡς ὁ υἱὸς τοῦ Ἰαπετοῦ (*Ἡσιόδ., Θεογ., 507*), ὁ ὁποῖος μὲ τὴν σειρὰν του εἶναι υἱὸς τῆς Γῆς καὶ τοῦ Οὐρανοῦ (*Ἡσιόδ., Θεογ., 134*), θεωρεῖται μάλιστα ὡς ἔμφρων, ἐπειδὴ σύμφωνα μὲ τὸν Ὅμηρον, γνωρίζει τὰ βάθη τῆς θαλάσσης (*Ὅμηρ., α, 52: δ, 385*), πλὴν ὅμως, εἶναι φανερόν ὅτι, ἐγγίζει τὰ ὅρια τοῦ ἀνεφίκτου κάθε κριτικῆς περὶ αὐτοῦ ἔλεγχος. Ἀλλ' ἐκτὸς αὐτῶν ὁ Ἄτλας δὲν εἶναι Λίβυς, ὡς ἀδελφὸς τοῦ Προμηθέως (*Ραγκαβῆ, Λέξ., 149*).

Ὡς πρὸς τὸ τρίτον τῶν προσώπων τὸν Ζάμολξιν, ὁ ὁποῖος ἀναφέρεται καὶ ὡς Σάλμοξιν, θεωρεῖται ὑπὸ ἄλλων, ἐγκυροτέρων ἱστορικῶν, ὡς δοῦλος Σκύθης (*Ἡροδ., Δ', 94-96*), ὅχι ὅμως καὶ διδάσκαλος τοῦ Πυθαγόρου. Μαρτυρεῖται μάλιστα ὅτι, ἀφοῦ ὁ Πυθαγόρας ἡλευθέρωσε τὸν Ζάμολξιν, ἀργότερον αὐτὸς ἐσοφίετο (ἐφιλοσόφει) (*Ἑλλανίκου, Ἀποσπ. 73*). Τὴν ἀποψη αὐτή, περὶ τῆς θεωρήσεως δηλαδὴ τοῦ Ζαμόλξιδος ὡς ὁπαδοῦ τοῦ Πυθαγόρου, ἀποδέχεται, ὁμιλῶν περὶ αὐτοῦ ὡς περὶ τινος *Πυθαγορείου*, τὸσον ὁ Ποσειδώνιος (*Ἀπόσπ. 133*), ὅσον καὶ ὁ Στράβων (*Γεωγρ., 16, 2, 39*). Κατὰ συνέπειαν ὁ Ζάμολξιν δὲν μπορεῖ νὰ θεωρηθῇ ὡς ἀρχηγέτης τῆς φιλοσοφίας καὶ μάλιστα παλαιότερος τοῦ Πυθαγόρου, ἐφ' ὅσον αὐτὸς ἐμαθήτευσεν πλησίον τοῦ Σαμίου φιλοσόφου. Ἄν λοιπὸν μείνῃ κανεὶς στὴν διατύπωση τοῦ Διογένηους τοῦ Λαερτίου, πρέπει νὰ ἐστιάσῃ τὴν προσοχὴν του στὸ *φασίν*, τὸ ὁποῖον θὰ θεωρηθῇ ὅτι ἀποδίδει κάποιων γνώμες. Αὐτὸ σημαίνει ὅτι καὶ ὁ Ἀριστοτέλης μπορεῖ ἐν προκειμένῳ νὰ καταγράψῃ, χωρὶς ὅμως καὶ νὰ ἀποδέχεται, διαφορὰς ἀπόψεις.

Συνάγεται λοιπὸν ἐκ τῶν ἐκτεθέντων ὅτι ἡ ἔνστασις αὐτή, περὶ τῆς ἐξ ἄλλοθεν ὡν προελεύσεως τῆς φιλοσοφίας, ὅπως κατεγράφη ἀρχικῶς στὸν *Μαγικὸν* τοῦ Ἀριστοτέλους, δὲν μπορεῖ νὰ γίνη δεκτὴ. Ἀλλως τε ἡ ἐναρξὴ τῆς φιλοσοφίας δὲν

ταυτίζεται με τὸν Πυθαγόρα, ἐφ' ὅσον, ἂν δὲν ἀνατρέξῃ κανεὶς σὲ παλαιότερους, ὡς διδάσκαλός του τῆς φιλοσοφίας, θεωρεῖται ὁ Φερεκύδης (Διογ. Λαερτ., *Βίων*, I, 13, 6-7).

1.2 Ἡ ἀμφισβήτηση τῶν πρώτων μ.Χ. αἰ. Στους δυὸ πρώτους μ.Χ. αἰῶνες, ἐμφανίζεται μία τάση, σύμφωνα πρὸς τὴν ὁποίαν ἡ ἑλληνικὴ φιλοσοφία εἶναι δάνειον ἐκ τῶν Ἑβραίων. Ἡ ἀντίληψη αὕτη ὑπεστηρίχθη ἀπὸ ὁπαδούς τῆς ἀρχαίας, ἀλλὰ καὶ τῆς νέας θρησκείας. Ἔτσι ἐμμέσως ἔθεσαν οἱ Ἑβραῖοι ὑποψηφίότητα ὑποστηρίξεως τῆς ἐκδοχῆς περὶ τῆς ἐξ αὐτῶν προελεύσεως τῆς φιλοσοφίας. Κρίνεται ἐν προκειμένῳ σκόπιμη ἡ κριτικὴ προσέγγιση τῶν θεωρήσεων αὐτῶν, ἂν καὶ δὲν ἔχει κανένα σοβαρὸ ἐπιχείρημα ὑπὲρ τῆς ἀποδοχῆς τῆς. Προκειμένου νὰ ἀσκηθῇ ἡ δέουσα κριτικὴ προσέγγιση θὰ γίνῃ λόγος ἀρχικῶς περὶ τῆς παλαιότητος τῶν ἑβραϊκῶν συγγραμμάτων. Ἐν συνεχείᾳ θὰ ἐρμηνευθῇ ἡ θέσις τοῦ Κλήμεντος, σὲ συνδυασμὸ πρὸς τὶς ἐπικρατούσας τάσεις στὴν Ἀλεξάνδρεια. Τέλος θὰ ἐξετασθῇ ἡ κρινόμενη ἀντίληψη σὲ συσχετισμὸ πρὸς ἄλλες κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον σύγχρονες.

Οὐδεὶς σοβαρὸς ἐπιστήμων φθάνει σήμερον νὰ ὑποστήριξῃ τὴν προέλευση τῆς φιλοσοφίας ἐκ τῶν Ἑβραίων. Ἄλλως τε ἡ *Πεντατεύχος*, ἡ *Θορὰ* κατ' αὐτοὺς, ποὺ σημαίνει διεύθυνση καὶ ὁδηγός, ἄρχισε νὰ γράφεται μετὰ τὴν κατὰληψη τῆς Σαμαρείας ὑπὸ τῶν Ἀσσυρίων, ἡ ὁποία συνετελέσθη μετὰ τῶν ἐτῶν 732 καὶ 722. Ὑποστηρίζεται δὲ ἐγκύρως, ἀπὸ τὴν Ἰουδαϊκὴν μάλιστα Ἐγκυκλοπαίδειαν, ὅτι "οἱ συνθέσεις αὐτὲς ἐφθασαν εἰς τὴν σημερινὴν των μορφήν περὶ τὸ 300 π.Χ." (Durant, *Παγκόσμιος...*, Α', 346). Ἐκτὸς τοῦ γεγονότος ὅτι τὰ κείμενα αὐτὰ ἦσαν, λόγῳ γλώσσης, ἀπρόσιτα, ἀφοῦ ἐχρειάσθη νὰ μεταφρασθοῦν στὴν ἑλληνικὴ, ὥστε νὰ τὰ διαβάζουν ἀκόμη καὶ οἱ Ἑβραῖοι, εἶναι γνωστὸν ὅτι μέχρι τοῦ 300 ἡ φιλοσοφία ἔχει διανύσει ἓνα μεγάλο μέρος τοῦ δρόμου ποὺ ὁδηγεῖ σὲ φιλοσοφικὰς ἐφαρμογὰς. Θὰ σημειωθῇ ἐπὶ πλέον ὅτι στὴν σχετικὴ παγκόσμιον ἱστορίαν τοῦ πολιτισμοῦ, ὅπου ὁ λόγος περὶ τῆς Ἰουδαίας (Durant, *Παγκόσμιος...*, Α', 315-366), δὲν ὑπάρχει κάποιον ἀντίστοιχο κεφάλαιον ποὺ νὰ ἀναφέρεται σὲ φιλοσοφία ἢ σὲ μαθηματικά.

Πρὸς τὴν κατεῦθυνση ὅμως αὕτη, τῆς ἐπιδείξεως δηλαδὴ καὶ ἀποδείξεως τῶν δανείων ἐκ τῶν Ἑβραίων, ἐκινεῖτο ἐνωρίτερον ὁ Φίλων ὁ Ἀλεξανδρεὺς, ἀλλὰ καὶ ὁ Ἰωσήπος, ὑποστηρίζοντες ὅτι ὁ Πλάτων εἶχεν ἐπηρεασθῇ ὑπὸ τοῦ Μωυσέως (Λεύκοβιτς, *Μαῦρη...*, 90). Νὰ προστεθῇ ὅτι ἐδῶ διαφαίνεται μὲν ἡ κίνησις ὑποστηρίξεως "τῆς ἀνωτερότητος τοῦ Ἑβραϊκοῦ πολιτισμοῦ ἔναντι τοῦ Ἑλληνικοῦ" (Λεύκοβιτς, *Μαῦρη...*, 91), ὥστόσον ὁ Φίλων ἔγραφεν ἑλληνιστί, μεταχειριζόμενος τὴν μετάφραση τῶν Ὁ', ἐξ αἰτίας τοῦ γεγονότος ὅτι μᾶλλον ἡγνῶει τὴν ἑβραϊκὴν (Πολίτης, *Ἡ Φιλοσοφία*, εἰς τὸ *Βυζ.*, 82). Ἐγκύρως ἔχει ἐπισημανθῇ ὅτι ὁ ὡς ἄνω φιλόσοφος ἔγραφεν ἑλληνιστί "διὰ τοὺς λίαν πεπαιδευμένους φίλους του Ἑβραίους" (Jaeger, *Πρωτοχριστ. χρόνοι*, 22), οἱ ὅποιοι, προσθέτομεν, ὠμίλουν

τὴν ἑλληνικὴν καὶ μόνον, γεγονὸς ποὺ συνεχίσθη γιὰ τὶς περιοχὲς τὶς Συρίας καὶ τῆς Παλαιστίνης, "μέχρι καὶ τῶν μέσων τοῦ ἡ' μ.Χ. αἰῶνος" (Γούτας, *Ἡ ἀρχαία...*, 23). Προφανῶς ἡ θέση ἀδυναμίας, δὲν ἐνισχύεται εἰ μὴ μόνον μὲ "δόσεις" ὑπεροχῆς. Τὴν κατάσταση τῶν Ἑβραίων, οἱ ὅποιοι εἶχον ἀπεμπολήσει τὰ πάτρια καὶ εἶχον ἀσπασθῇ τὰ ἑλληνικὰ κατὰ τοὺς ὑπὸ ἐξέταση χρόνους, φανερώνει ἐναργῶς τὸ ἔργο τοῦ Ἰουστίνου *Διάλογος πρὸς Τρύφωνα*, ὅπου ὁ Ἰουστίνος ἐμπαίξε-ται ὑπὸ τοῦ Τρύφωνος, ἐπειδὴ εἶχεν ἀφήσει τὸν Πλάτωνα. Ἄν ὑπῆρχε ἐβραϊκὴ φιλοσοφία, ἔπρεπε νὰ προστρέπετο νὰ ἀφήσῃ τὸν Χριστιανισμό καὶ νὰ ἀσπασθῇ τὸν ἐβραϊσμό. Ἀλλ' ἐκτὸς αὐτῶν πρέπει νὰ σημειωθῇ ὅτι, γιὰ τὴν περίπτωσι τῶν Ἑβραίων, ὅταν γίνεται λόγος περὶ τῆς φιλοσοφίας των, ἡ ἀναφορὰ ἐστιάζε-ται ἀποκλειστικῶς καὶ μόνον σὲ θέματα καθημερινῆς πρακτικῆς ποὺ πηγάζουν ἀπὸ τὰ κείμενα τοῦ Ἰωβ, καὶ τοῦ Ἐκκλησιαστοῦ (Durant, *Παγκόσμιος...*, Α', 357-366).

Σὲ μία κριτικὴ προσέγγισι τῆς θεωρήσεως περὶ τῶν δῆθεν δανείων τῶν Ἑλλήνων φιλοσόφων ἀπὸ τοῦ Ἑβραίου, λόγῳ τοῦ προφανοῦς τῆς παραχαράξεως τῆς ἱστορίας, δὲν ἔγινε αὐτὴ εὐρύτερον δεκτὴ. Αὐτὸ συνάγεται καὶ ἀπὸ τὶς θέσεις ποὺ ὑποστηρίζει ὁ Ἰππόλυτος γιὰ τοὺς Σηθιανούς, τοὺς ὁπαδοὺς δηλαδὴ τῆς αἰρέσεως τῶν Ὀφιτῶν, σύμφωνα μὲ τοὺς ὅποιους τὰ τρία γένη τῶν ἀνθρώπων κατάγονται ἀπὸ ἀντίστοιχα πρόσωπα τῆς Π. Διαθήκης. Κατὰ τὴν διδασκαλίαν αὐτὴ οἱ ὕλικοι προέρχονται ἀπὸ τὸν Κάιν, οἱ ψυχικοὶ ἀπὸ τὸν Ἀβελ καὶ οἱ πνευματικοὶ ἀπὸ τὸν τρίτο γυιὸ τοῦ Ἀδὰμ τὸν Σήθ. Ὅλοι οἱ ἄγιοι, τοῦ Χριστοῦ μὴ ἐξαιρουμένου, κατάγονται κατ' αὐτοὺς ἀπὸ τὸν Σήθ. (*MEE*, ΚΑ', 710Γ). Ἐν προκειμένῳ ὁ Ἰππόλυτος γράφει κεφάλαιο δλόκληρο, σύμφωνα μὲ τὸ ὅποιο αὐτοὶ ἀπὸ τῶν καθ' Ἑλλήνων σοφῶν κλεψιλογήσαντες Μουσαίου καὶ Αἰνίου καὶ Ὀρφέως τὸ δόγμα ἐαυτῶν συνεκάττυσαν (Ἰππολύτου, *Τοῦ κατὰ πασῶν ...*, 2,1 (140, 9-11). Ἡ ἄποψις τοῦ Ἰππολύτου ἔχει βαρύτητα, διότι τὸ ἔργον του ἐπιγράφεται *Κατὰ πασῶν αἰρέσεων*, ἥτοι ἐναντίον ὅλων τῶν διδασκαλιῶν. Μεταξὺ δὲ τῶν αἰρέσεων κατατάσσων τὶς διδασκαλίας τῶν Ἑλλήνων, ἐπιχειρεῖ νὰ ἀπόδειξῃ καὶ τὴν πατρότητα ὠρισμένων ἀπόψεων, πρᾶγμα ποὺ σημαίνει ὅτι ἐπιτελεῖ ἐν ταύτῳ τὸ ἔργον τοῦ ἱστορικοῦ τῆς φιλοσοφίας. Ὑποστηρίζει λοιπὸν ὁ Ἰππόλυτος, ἄνευ ἐνδοιασμῶν μάλιστα, ὅτι ἡ φιλοσοφία ἤρχισεν ἀπὸ τοῦ Θεαλοῦ, τὸν ὁποῖον θεωρεῖ πρῶτον ἐπιχειρηκέναι φιλοσοφίαν φυσικὴν (Ἰππολύτου, *Τοῦ κατὰ πασῶν ...*, 1,1 (57, 1-2).

Προφανῶς ἡ ἄποψις αὐτὴ τοῦ Ἰππολύτου ἔρχεται σὲ εὐθεῖαν ἀντίθεση πρὸς τὴν ὡς ἄνω, ἀλλὰ καὶ πρὸς ἄλλες συναφεῖς, σύμφωνα μὲ τὶς ὁποῖες τόσον ὁ Θεολῆς, ὁ Πυθαγόρας, ὅσον καὶ ἄλλοι, ἐμαθῆτευσαν πλησίον τῶν Περσῶν, ἢ τῶν Χαλδαίων ἢ τῶν Αἰγυπτίων, ἐκ τῶν ὁποίων δῆθεν ἔλαβον καὶ τὶς μαθηματικὲς των γνώσεις.

Σὲ μία σχετικὴ καταγραφή φιλοσοφικῶν καὶ ἄλλων θεμάτων, σχετικῶν μὲ

τὴν γένεση τῆς φιλοσοφίας, γράφεται ὑπὸ τοῦ Κλήμεντος τοῦ Ἀλεξανδρέως ὅτι ἡ φιλοσοφία πάλαι μὲν ἤκμασε παρὰ βαρβάρους, κατὰ τὰ ἔθνη διαλάμψασα, ὅστερον δὲ καὶ εἰς Ἑλλήνας κατῆλθε (Στρωμ., Α', 15, 71, 3-4). Προσθέτει ἐπὶ πλέον ὁ Κλήμης ὅτι οἱ Ἕλληνες ὄχι μόνον ἔκλεψαν ἀπὸ τοὺς βαρβάρους (Στρωμ., ζ', 5), ἀλλ' ἐμιμήθησαν καὶ τὰ δόγματα τῶν Ἑβραίων, τὰ ὁποῖα, ὡς δειχθήσεται ἀναμφισπῶς πάσης σοφίας ἀρχαιοτάτη ἢ κατὰ Ἑβραίους φιλοσοφία (Στρωμ., Α', 24, 101, 2). Πρέπει ἐξ ἀρχῆς νὰ παρατηρηθῇ ὅτι ὁ Κλήμης στὸ ἔργο του αὐτό, ἂν καὶ ἐπιχειρεῖ νὰ ὑποστήριξη τὴν ἀνωτερότητα τοῦ Χριστιανισμοῦ ἔναντι τῆς ἀρχαίας φιλοσοφίας, ὥστόσο δὲν ἀρνεῖται ὅτι αὕτη εἶναι θεῖο δῶρο (Howatson, *Ἐγχειρ.*, 421).

Ἐξετάζοντες τὰ πράγματα τῶν πρώτων αἰώνων, ὅπως αὐτὰ διαδραματίζονται στὴν Ἀλεξάνδρεια, μπορεῖ προοιμιακῶς νὰ λεχθῇ, κατὰ παραχώρηση, ὅτι ὁ Κλήμης ἐνεργεῖ ἐν δικαίῳ, ἂν θεωρηθῇ ὅτι τὰ ὑποστηριζόμενα ἀφοροῦν στὶς ἐπιδράσεις τῆς ἑβραϊκῆς θεολογίας ἐπὶ τῆς χριστιανικῆς, ἐφ' ὅσον μάλιστα ἡ θεολογία ὑπάγεται ἀκόμη κατὰ τοὺς χρόνους αὐτοὺς στὴν φιλοσοφία. Ἡ προσέγγιση τοῦ Κλήμεντος ἔχει τὸν χαρακτῆρα τῆς χρονικῆς διαδοχῆς, στηριζομένη στὴν πεποίθηση ὅτι οἱ γνώσεις τῶν Ἑλλήνων, ἐπειδὴ εἶναι νεώτεροι τῶν Βαρβάρων, εἶναι μιμήματα τῶν προϋπαρξάντων. Κατὰ συνέπειαν, ἀφοῦ οἱ Ἑβραῖοι, οἱ ὁποῖοι περιλαμβάνονται στοὺς βαρβάρους ὡς μὴ ὁμιλοῦντες τὴν ἑλληνικὴν, εἶναι, κατ' αὐτόν, παλαιότεροι τῶν Ἑλλήνων, οἱ τελευταῖοι ἔλαβον ἐξ αὐτῶν τὰ φιλοσοφικὰ δόγματα. Ὅντως τὸ μακροχρόνιο μιᾶς διδασκαλίας προσδίδει σ' αὐτὴν κύρος. Στὸ πνεῦμα αὐτὸ καὶ κείμενα τοῦ μέσου Πλατωνισμοῦ, ὅπως τὰ *Ερμαικά*, ἀπεδόθησαν στὸν Ἑρμῆν Τρισμέγιστον, ἐνῶ γίνεται δεκτὸν ὅτι αὐτὰ ἐγράφησαν μεταξὺ τοῦ β' καὶ δ' μ.Χ. αἰῶνος (Berkowitz - Squitier, *Thesaurus*, 108), προκειμένου ἀκριβῶς νὰ ἀποκτήσουν αὐτὰ κύρος.

Τὰ ἐκ τῶν Ἑβραίων δῆθεν δάνεια τῆς ἀρχαίας φιλοσοφίας ἀνεπτύχθησαν στὴν Ἀλεξάνδρεια σὲ πολλὰ ὅμως ἐπίπεδα. Ὑπεστήριζε σχετικῶς ὁ Νεοπυθαγόρειος Νουμήνιος ὅτι δὲν διαφέρει ὁ Πλάτων τοῦ Μωυσέως εἰ μὴ ὡς πρὸς τὴν γλῶσσα, γράφων, "τί γὰρ ἐστὶ Πλάτων ἢ Μωυσῆς ἀττικίζων" (Πολίτης, *Ἡ φιλοσοφία εἰς τὸ Βυζάντιο*, 82). Διδάσκεται ὅμως σήμερον ὅτι ὁ Νουμήνιος χαρακτηρίζεται ἀπὸ "τὶς προσπάθειές του γιὰ τὴν συγχώνευση τοῦ ἰουδαϊσμοῦ μὲ διδάγματα τῆς ἑλληνικῆς φιλοσοφίας" (Kroh, *Λεξ.*, 338). Γενικώτερον ὁ Νεοπυθαγορισμὸς ἦτο βαθύτατα ἐπηρεασμένος ἀπὸ τὸν μυστικισμὸν ποὺ ἐπεκράτει στὴν πόλη τοῦ Ἀλεξάνδρου, κατέληξε δὲ ἐν τέλει στὴν ἀποδοχὴν τῆς ἀπόψεως περὶ τῆς δῆθεν μαθητεύσεως τῶν Ἑλλήνων φιλοσόφων στὰ Αἰγυπτιακὰ καὶ στὰ ἄλλα δόγματα. Ἄλλως τε καὶ ὁ Πυθαγόρας ἐθεωρεῖτο μαθητεύσας σὲ ἀνατολικούς λαοὺς. Κατ' ἐπέκταση, ἐφ' ὅσον ὁ Πλάτων ἀσπάζεται τὰ πυθαγόρεια δόγματα, ὄντως ἐπαναλαμβάνει, κατ' αὐτοὺς, ἀρχαιότερα δόγματα.

Κατὰ συνέπειαν ἡ ὑποστηρικθεῖσα ἀντίληψη περὶ τῆς προελεύσεως τῆς φιλοσοφίας ἐκ τῶν Ἑβραίων, δὲν μπορεῖ νὰ γίνῃ δεκτὴ, ἐπειδὴ δὲν συντρέχουν πρὸς

αὐτὴν τὰ καταγραφέντα ὑπὸ τῆς ἱστορίας στοιχεῖα. Γενικώτερον πρέπει νὰ γίνη δεκτὸν ὅτι στίς ἀπόψεις τοῦ Φίλωνος καὶ τοῦ Ἰωσήπου ἀνιχνεύεται ἡ αἴσθησις τῆς ἀδυναμίας, λόγῳ τῆς ἀπώλειας τῆς γλώσσης, ὁ δὲ Κλήμης πρέπει νὰ γίνη δεκτὸν ὅτι ἐπαναλαμβάνει ἀπόψεις τοῦ "συρμοῦ".

1.3 Ἡ ἀφροκεντρικὴ θεώρησις. Ἡ ἀμφισβήτησις τῆς ἐλληνικῆς πατρότητος τῆς φιλοσοφίας, βρῆκε ἔρεισμα καὶ στὴν σημερινὴ ἐποχὴ. Κατὰ τὴν ἔννοια αὐτῇ, μὲ τὰ δῆθεν "δάνεια" ἐκ τῆς Αἰγύπτου, συνδέεται μία σύγχρονη ἔνστασις, ἐκπορευομένη ἐξ Ἀμερικῆς, ὁ δὲ Bernal, θεωρούμενος μάλιστα ὡς ὁ κύριος ἐκπρόσωπος αὐτῆς, συγγραφεὺς ἐνὸς δῖτομου ἔργου του μὲ τὴν ὀνομασίαν Μαύρη Ἀθηνᾶ (*Black Athena*), ὑποστηρίζει τὴν ὑπεροχὴν τῶν Ἀφρικανῶν ἐναντι τῶν Ἑλλήνων. Κατ' αὐτὸν οἱ Ἕλληνες ὅ τι κατάρθωσαν τὰ ἔλαβον ἐκ τῶν Αἰγυπτίων.

Πολλὰ θὰ μπορούσαν νὰ λεχθοῦν γιὰ νὰ ἀντικρουσθῇ ἡ καθ' ὅλα ἔωλι αὐτῇ ἐκδοχῇ. Νὰ σημειωθῇ ὡστόσο τοῦτο μόνον, ὡς ἐνδεικτικὸν τῆς ἀγάπης τοῦ Bernal πρὸς τὴν ἀλήθειαν ὅτι, ὅπως ὑποστηρίζει, ὁ Ἀριστοτέλης ἔκλεψε βιβλία ἀπὸ τὴν βιβλιοθήκην τῆς Ἀλεξανδρείας (Πβ. Λέφοβιτς, *Μαύρη...*, 129). Τὸ ὑποβαλλόμενον νόημα τῆς θέσεως αὐτῆς ἀποβλέπει στὴν ἐξῆς "διαπίστωση". Ἀφοῦ καὶ ὁ Ἀριστοτέλης, πού θεωρεῖται μεγάλος ἐπιστήμων, ἄλλα καὶ ἐκεῖνος πού ἐβρόθήθη στὴν ἀντίληψιν περὶ τῆς ὑπεροχῆς τῆς λευκῆς φυλῆς, ὅ τι εἶπε προέρχονται ἐκ τῆς βιβλιοθήκης τῆς Ἀλεξανδρείας, σημαίνει αὐτομάτως καὶ τὴν ὑπεροχὴν τῶν Ἀφρικανῶν, οἱ ὅποιοι, ἐννοεῖται, εἶχαν ἀποθησαυρίσει τίς γνώσεις τους στὴν βιβλιοθήκην.

Ἡ ὡς ἄνω γνώμη περὶ δανείων εἶναι ἀδύνατον νὰ θεωρηθῇ ἀκριβής, ἐπειδὴ εἶναι αὐθαίρετη, ὑποκειμενικὴ καὶ μάλιστα ἔρχεται σὲ εὐθεῖα σύγκρουσις μὲ τὰ δεδομένα τῆς ἱστορίας. Τὸ πῶς μπορεῖ ὁ Ἀριστοτέλης νὰ κλέψῃ βιβλία ἀπὸ τὴν ὡς ἄνω βιβλιοθήκην πού ιδρύθηκε τὸ 297, ὅταν ὁ ἴδιος εἶχεν ἀποθάνει τὸ 323, εἶναι ζήτημα πού δὲν ἐνοχλεῖ, ὅσους ὑποστηρίζουν τὴν προέλευσιν τῆς φιλοσοφίας ἐκ τῆς Αἰγύπτου. Εἶναι γνωστὸν ὅτι οὐδεμία ἄλλη βιβλιοθήκη ὑπῆρξε, ἄλλως τε καὶ ὁ διεθνὴς ἡ διαγλωσσικὸς ὅρος πού χαρακτηρίζει τὰ οἰκήματα στὰ ὁποῖα φυλάσσονται βιβλία, ἔχει τὴν ἐλληνικὴ ὀνομασίαν, βιβλιοθήκη.

Στὴν περίπτωσιν πού ἡ προηγουμένη θεώρησις τοῦ Bernal ἐκληφθῇ ὡς προσωπικὴ ἐκτίμησις, θὰ πρέπει νὰ λεχθῇ ὅτι ἐπίσης δὲν εὐσταθεῖ, ἐπειδὴ δὲν εἶναι σύμφωνη μὲ τὴν παράδοσιν τῶν αἰώνων, οὔτε μὲ ὅ τι ὀνομάζεται Ἱστορία. Κατὰ τὴν ἐτυμολογίαν τοῦ ὅρου αὐτοῦ σημαίνει γνώσις καὶ μάλιστα σαφὴ. Ἡ γνώσις εἶναι ὑποκειμενικὸ κατ' ὄρθωμα ἐνὸς ἐκάστου. Κάθε ἄνθρωπος ἔχει διαφορετικὴ ἀντίληψιν περὶ τῶν πραγμάτων καὶ τῶν γεγονότων, ἐξ οὗ καὶ ἐκφέρει ἀντιστοιχῶς διαφορετικὴ περιγραφή τῶν γεγονότων. Αὐτὸ ὅμως δὲν σημαίνει ὅτι τὰ γεγονότα ἀλλάζουν, πρᾶγμα πού σημαίνει ὅτι, ὅταν κάποιος ἀναφέρεται σὲ ἱστορικὰ γεγονότα, ἐκτὸς τοῦ σεβασμοῦ πού αὐτὰ ἀπαιτοῦν γιὰ τὴν ἐρμηνείαν τους, πρέπει νὰ μὴν διαστρέφονται κατὰ τὴν οὐσίαν. Εἶναι ἐπιτρεπτό ὅντως νὰ ἐκφέρῃ

κανείς οίανδήποτε γνώμη περί τῆς θυσίας τοῦ Λεωνίδου, δὲν μπορεῖ ὅμως νὰ ἀμφισβήτησῃ ὅτι αὐτὴ ἔγινε τὸν συγκεκριμένο χρόνον στὸν ἐπίσης συγκεκριμένο τόπο. Δὲν μπορεῖ δηλαδὴ κάποιος νὰ θεωρήσῃ τὸ Λεωνίδα ζῶντα καὶ μετέχοντα τῆς ναυμαχίας τῆς Σαλαμίνας. Ὅποιαδήποτε ἐρμηνεία ποὺ ἀναφέρεται σὲ γεγονότα, δὲν πρέπει δηλαδὴ νὰ ἀγνοῇ ὅτι αὐτὰ ὑπῆρξαν σὲ ὀρισμένο τόπο καὶ εἶχαν ἀντιστοίχως συγκεκριμένη χρονικὴ διάρκεια. Ἐπὶ πλέον γιὰ νὰ εἶναι καὶ κατανοητὴ καὶ διαδόσιμη, πρέπει ἡ ἐρμηνεία νὰ ὑπάγεται στοὺς λογικοὺς κανόνες τῆς ἀνθρωπίνης διανοητικῆς πορείας.

Ἄν πρέπει νὰ ἀξιολογηθῇ ἡ ἐν λόγω πρόταση τοῦ Bernal θὰ πρέπει νὰ θεωρηθῇ ὡς ἐπιχείρησις διαχωριστικῆ τῶν ἀνθρώπων. Εὐχερῶς διακρίνεται ὅτι τὸ ἐπιστέγασμα τοῦ διαχωρισμοῦ τῶν ἀνθρώπων ἐστιάζεται στὸ χρῶμα, ἀφοῦ θεωροῦν ὅτι ἡ ἐμφάνισις τῆς φιλοσοφίας στὴν Αἴγυπτο ὀφείλεται στὸ μαῦρο χρῶμα τῶν κατοίκων τῆς, ἡ δὲ "ἀπόκρυψη" αὐτοῦ τοῦ γεγονότος ἔγινε ἀπὸ τοὺς λευκοὺς, λόγω τοῦ χρώματος τοῦ δέρματος αὐτῶν. Ὁμολογουμένως, ὕστερα καὶ ἀπὸ τὴν κριτικὴ ποὺ ἔχει ἀσκηθῇ, δὲν κρίνεται ἀπαραίτητο νὰ ἐπιμνησθῇ ὁ σχετικὸς ἀντίλογος τῶν ἀνιστόρητων γνώμῶν τῶν Ἀφροκεντριστῶν.

Εἶναι ἀναμενόμενον βεβαίως ὅτι ἕνας πολιτισμός, καὶ μάλιστα πολυχρόνιος, θὰ ἔχῃ ἀσφαλῶς καταγράψῃ ἀποστάγματα πρακτικῶν συμβουλῶν, τὰ ὁποῖα ὅμως, ἂν δὲν συστηματοποιηθοῦν ἢ κυρίως, ἂν δὲν ἐνταχθοῦν σὲ σταθερές θεωρητικὲς ὑποθέσεις, δὲν συνιστοῦν φιλοσοφικὴ προσέγγισις. Ἐτσι καὶ οἱ ἀναφερόμενες ὡς φιλοσοφικὲς Ὑποθήκες τοῦ Πτάχ-Χοτέπ, ἐνὸς πρωθυπουργοῦ τῶν Αἰγυπτίων ζήσαντος περὶ τὸ 2880 π.Χ., τὶς ὁποῖες ἄφησε στὸ παιδί του (Durant, *Παγκ.*, Α', 211), δὲν μποροῦν νὰ θεωρηθοῦν ἀκραιφνῶς φιλοσοφικὲς, ἀφοῦ δὲν ὑπερβαίνουν τὰ ὅρια τῶν συμβουλῶν ἐνὸς γονέως πρὸς τὸ παιδί του.

Εἶναι λοιπὸν δεκτὸν ὅτι δὲν στοιχειοθετεῖται δυνατότης ἀποδοχῆς φιλοσοφικῆς σκέψεως στοὺς ἀρχαίους Αἰγυπτίους.

2 Ἡ πρόοδος τῶν μαθηματικῶν

Ὅλοι συμφωνοῦν ὅτι ἡ πρόοδος τῆς φιλοσοφίας εἶναι συνυφασμένη μὲ τὴν ἀντίστοιχὴ τῶν μαθηματικῶν, ἀφοῦ οἱ πρῶτοι τῶν φιλοσοφησάντων ἡσχολήθησαν μὲ τὴν μελέτην τῆς φύσεως. Ἀναφερόμενος, ὡς γνωστὸν ὁ Ἀριστοτέλης στὴν αἰτία τοῦ φιλοσοφεῖν, ἀφοῦ τὴν ἀποδώσει στὸν θαυμασμό, προσθέτει ὅτι οἱ φιλόσοφοι ἐπεχείρησαν, μεταξὺ τῶν πρώτων ἀπόρων, νὰ ἐρμηνεύσουν τὰ οὐράνια φαινόμενα (*Μ.τ.Φ.* Α 2 982b 11-21). Πρὸς τὴν κατεύθυνσιν αὐτήν, σύμφωνα μὲ τὰ γραφέντα περὶ τῶν ἀρεσκόντων τοῖς φιλοσόφοις φυσικῶν δογμάτων, ἐξητάσθησαν μεταξὺ ἄλλων, τὸ σχῆμα τοῦ κόσμου, ἡ διαίρεσις τοῦ οὐρανοῦ σὲ κύκλους, οἱ ἐκλείψεις Ἡλίου καὶ Σελήνης, οἱ Κομῆτες, οἱ Σεισμοί, ἡ ἀπόστασις τῆς Σελήνης, ὁ χρόνος τῶν πλανητῶν, ἡ ἡ διάρκεια τοῦ μεγάλου ἐνιαυτοῦ. Κατὰ τὴν ἔννοια

αὐτὴ ἡ φιλοσοφία ὡς φυσικὴ, συνδυάζεται πρὸς τὴν ἰκανότητα καὶ ἀκρίβεια τῆς ἐφαρμογῆς τῶν μαθηματικῶν πράξεων. Συναφῶς λοιπὸν πρὸς τὶς ἀρχαῖες ἀμφισβητήσεις κινοῦνται καὶ κάποιες σύγχρονες ἀναθεωρήσεις (;) τῶν ἱστορικῶν δεδομένων, οἱ ὁποῖες ὑποστηρίζουν ὅτι ἡ φιλοσοφία δὲν ἐγεννήθη στὴν Ἑλλάδα, ἀλλὰ στοὺς Ἀσσυροβαβυλωνίους καὶ τοὺς Αἰγυπτίους. Ἐστιάζεται ἡ ἀποψη περὶ καταγωγῆς τῆς φιλοσοφίας ἐκ τῶν λαῶν τῆς Μεσοποταμίας στὴν, κατὰ τοὺς ὑποστηρικτές της, ἀνωτερότητα τῶν λαῶν αὐτῶν στὰ μαθηματικά, ἰδίᾳ στὴν ἀστρονομία, ὅπου οἱ Βαβυλώνιοι θεωροῦνται ὡς ἐξέχοντες. Προστίθεται μάλιστα, ἤδη ἀπὸ τοῦ 1910, ὅτι, ὅπως ὑπεστήριζτο "τὸ ὕλικόν τὸ ὁποῖον ἔχει συσσωρευθῇ ὑπὸ τῶν Ἀνατολικῶν λαῶν ...ἦτο ἀσφαλῶς σπουδαιότερον καὶ πλουσιώτερον ἀπὸ ὅ τι γενικῶς ὑπετίθετο πρὸ τινων δεκαετηρίδων" (Παρά Bréhier, *Hist.*, 4 (7)).

Ἄν ὄντως τὸ ὕλικόν ἦτο τόσον ἀξιόλογον, πρέπει νὰ περιμένη κανεῖς, ὅτι, στὸ πέρασμα τῶν χρόνων, ἀφοῦ θὰ ἐτύγγανεν κριτικῆς ἐξετάσεως, θὰ βοηθοῦσε στὴν συναγωγὴν ἄλλων συμπερασμάτων. Ὡστόσο ἡ νεώτερη μελέτη δὲν ἔφερε αὐτὸ τὸ ἀποτέλεσμα τόσον ὥστε νὰ μπορεῖ κανεῖς νὰ ὑποστηρίξῃ, παρὰ τὰ "εὐρήματα", ὅτι στὴν Βαβυλῶνα οἱ σχετικὲς γνώσεις δὲν ξεπέρασαν τὸ πρακτικὸ στάδιο. Εἶναι ἐνδεικτικόν ὅτι, ὅπως ἐγκύρως παρατηρεῖται, "ἡ αἰγυπτικὴ καὶ ἡ βαβυλωνιακὴ γεωμετρία ἦταν 'βλέποντας καὶ κάνοντας' ἓνα πρακτικὸ φύρδην μίγδην" (Kline, *Mathem. in Western Culture*, Α'. 51).

Πρὸς ἀποφυγὴν ὥστόσο ἐπιβαρυντικῶν κρίσεων, ὅτι δῆθεν ἡ ἀπόρριψις τῆς "συνεισφορᾶς" αὐτῶν τῶν λαῶν στὰ μαθηματικά, δὲν ἀνεπτύχθη κατὰ πλάτος, θὰ ἐπιχειρηθῇ ἐν συνεχείᾳ λόγος περὶ τῆς ἀντιστοίχου μαθηματικῆς ἐπιδόσεως τόσον τῶν Βαβυλωνίων καὶ Αἰγυπτίων, ὅσον καὶ τῶν Ἑλλήνων. Ἐν προκειμένῳ γίνεται μία προσέγγισις τῶν μαθηματικῶν τῶν Βαβυλωνίων, ἀποδεικνύεται δὲ ὅτι ἡ ὑπεροχὴ τοὺς εἶναι ἓνας μῦθος. Τὴν ἰδίᾳ βαρύτητα ἔχει καὶ ἡ ἐκδοχὴ περὶ ὑπάρξεως τῆς ὑπεροχῆς τῶν μαθηματικῶν στὴν Αἴγυπτο. Συναφῶς ἀναιρεῖται καὶ ἡ ἐκδοχὴ περὶ τῆς μεγάλης χρονικῆς διαρκείας τῆς φιλοσοφίας στὴν Αἴγυπτο, ὅπως ὑπεστήριζεν ὁ Μανέθων. Κατὰ συνέπειαν τὰ "αἰγυπτιακά" μαθηματικά δὲν ἐδίδξαν τοὺς Ἑλλήνες. Ἐν σχέσει τέλος πρὸς τὴν πρόδο τῶν μαθηματικῶν τῶν Ἑλλήνων, ὑποστηρίζεται ὅτι αὐτὴ ἀποδεικνύεται ἀπὸ τὰ ὀνόματα τῶν ἀστερισμῶν, τὰ ὀρφικὰ κείμενα, ἄλλα καὶ τὶς ἀντίστοιχες γνώσεις τοῦ Ὁμήρου καὶ ἄλλων ὀνομαστῶν προσώπων.

2.1 Τὰ μαθηματικά τῶν Βαβυλωνίων. Χωρὶς ἀμφιβολία ἡ ἱστοριοφιλολογικὴ προσέγγισις τῶν πραγμάτων ἀποδίδει στοὺς λαοὺς τῆς Μεσοποταμίας προτεραιότητα χρονικὴ ἔναντι τῶν Ἑλλήνων. Ἡ ἐπιχείρησις τῆς ὑποστηρίξεως ἡ ὅχι αὐτῆς τῆς ἐκδοχῆς εἶναι ἔργον ἄλλων ἐπιστημῶν. Στὸ πλαίσιο ὅμως τῆς ἱστορίας τῆς φιλοσοφίας δὲν μπορεῖ κανεῖς, ἂν δὲν βιάσῃ τὰ πράγματα, νὰ ὑποστήρῃ προτεραιότητα τῶν λαῶν αὐτῶν, ὅταν ὁ λόγος ἐστιασθῇ στὸν βαθμὸ πού αὐτοὶ οἱ λαοὶ τῆς Μεσοποταμίας διεκρίθησαν ὡς ἀστρονόμοι ἢ μαθηματικοί. Προφα-

νῶς ὁ λόγος τῆς ἐξετάσεως αὐτῶν, κατὰ τὸ μέτρον τῆς ἐπιδόσεώς των στὰ μαθηματικά, ἐστιάζεται στὸ ὅτι, μέσῳ τῶν μαθηματικῶν, ὠδηγήθησαν οἱ πρῶτοι φυσικῶς φιλοσοφῆσαντες, στὴν συναγωγὴν διαχρονικῶν ἀρχῶν. Ἐνδεικτικῶς θὰ γίνῃ λόγος περὶ τῆς δῆθεν ὑπεροχῆς τῶν Βαβυλωνίων στὴν ἀστρονομία καὶ στὴν Γεωμετρία.

Ἐν σχέσει λοιπὸν πρὸς τὴν πρόοδο τῶν Βαβυλωνίων στὴν ἀστρονομία πρέπει νὰ σημειωθῇ ὅτι "ἡ ἀρχαιότερα ἡλιακὴ ἔκλειψις, τὴν ὁποίαν παρετήρησαν οἱ Βαβυλώνιοι εἶναι τῆς 19ης Μαρτίου τοῦ ἔτους 721 π.Χ." (Χασάπη, *Ἡ ἑλλην. ἀστρον.*, 38 σμ. 27). Προφανῶς αὕτῃ ἡ καταγραφὴ δὲν ἔχει καὶ μεγάλῃ σημασία, ἀφοῦ καὶ ὁ δικός μας Ἀρχίλοχος, ποὺ δὲν εἶναι ἀστρονόμος, ἀναφέρεται στὴν ἔκλειψη τοῦ Ἥλιου τῆς 6ης Ἀπριλίου τοῦ 648 (Ἀπ. 82). Θὰ προστεθῇ ὡστόσο ὅτι ἡ ἐγκυρότης τῶν παρατηρήσεων τῶν Βαβυλωνίων κρίνεται καὶ ἀπὸ τὰ συμπεράσματά τους σύμφωνα μὲ τὰ ὁποῖα, "ἂν ἡ ἡμισέληνος ἦτο κεκλιμένη ἢ ἀνεστραμμένη, κάποιον μακρυνὸ βασιλεῖο θὰ ὑπετάσσετο στὸν βασιλέα" (Durant, *Παγκόσμιος...*, Α', 274). Προφανῶς χωρὶς ἀναγωγή σὲ ἱστορικὰ δεδομένα ὑποστηρίζεται ὅτι "οἱ Βαβυλώνιοι κατὰ τὴν διάρκεια τῆς περιόδου (500-300) διεχειρίζοντο μεγάλες ποσότητες ἀστρονομικῶν δεδομένων" (Lindberg, *Οἱ ἀπαρχές...*, 24-25). Ἄν ἡ πληροφορία αὕτη ἦταν σύμφωνη πρὸς τὴν πραγματικότητα θὰ ἔπρεπε, ἀντὶ νὰ καταγράβουν ἀπλῶς, νὰ προλέγουν τὰ ἀστρικά φαινόμενα, ὅπως ἔκανε ὁ Θαλῆς, γιὰ τὴν ἔκλειψη ποὺ συνέβη τὴν 28ην Μαΐου τοῦ 585 π.Χ. Ἐνῶ λοιπὸν ὁ Θαλῆς προέβaine σὲ προβλέψεις ἐκλείψεων, οἱ πλησιέστατοι πρὸς τοὺς Βαβυλωνίους, προφανῶς θὰ εἶχαν ἐξ αὐτῶν λάβει τὴν "γνώση", ἀντιθέτως ὅμως οἱ Ἀνδοὶ τὲ καὶ οἱ Μῆδοι ἐπεὶ τε εἶδον νύχτα ἀντὶ ἡμέρης γενομένην τῆς μάχης ἐπαύσαντο καὶ μᾶλλον τε ἔσπευσαν καὶ ἀμφοτέροι εἰρήνην ἑαυτοῖς γενέσθαι (Ἡροδ., Α, 74).

Ὡς μέτρον τῆς μαθηματικῆς ὑπεροχῆς μπορεῖ νὰ θεωρηθῇ ἡ δυνατότης προσδιορισμοῦ τοῦ ἐμβαδοῦ μιᾶς κυκλικῆς ἐπιφανείας. Οἱ "περιώνυμες" μαθηματικὲς πινακίδες, σύμφωνα μὲ ἄλλον μαθηματικό, ὅλες, πλην μιᾶς, δείχνουν ὅτι "οἱ ἀρχαῖοι Βαβυλώνιοι ἔπαιρναν τὸ $\pi = 3$ " (Eves, *Μεγάλες στιγμές*, 23). Τὸ ὀρθὸν ἐν προκειμένῳ, μὲ προσέγγιση 15 δεκαδικῶν ψηφίων, εἶναι 3.141 592 653 589 793. Πρόκειται γιὰ διαφορὰ ἀπὸ τοῦ ὀρθοῦ ἀναγόμενῃ σὲ 0, 016 592 653 589 793, ἡ ὁποία ὅμως δημιουργεῖ ἀσφαλῶς τὸ λανθασμένο ἀποτέλεσμα. Στὴν περίπτωσιν αὕτῃ μία κυκλικὴ ἐπιφάνεια περιμέτρου 10000 μέτρων θὰ ἔχῃ ἐμβαδὸν κατὰ τοὺς Βαβυλωνίους 3333.333333333333^2 μέτρα. Τὸ ὀρθὸν ἐν προκειμένῳ εἶναι 3183.699458771092^2 μέτρα. Θὰ πρέπει νὰ θεωρηθῇ μάλιστα ὡς ὑποπτὴ ἡ συγκυρία(!) κατὰ τὴν ὁποία ὑπάρχει μία καὶ μοναδικὴ ἐκ τῶν πινακίδων, "ποὺ χρονολογεῖται κάπου μεταξὺ 1900 καὶ 1600 π.Χ., ἡ ὁποία δίνει τὴν καλὺντερη προσέγγιση $31/8 = 3,125$ " (Eves, *Μεγάλες στιγμές*, 23). Κατὰ συνέπειαν, λόγῳ τῆς ἀνυπαρξίας ἐπαρκῶν γνωρισμάτων, θεωρεῖται βεβαία ἡ ἀπουσία γεωμετρίας

στούς Βαβυλώνιους, πράγμα που αναγκάζει ώστε οι μελετητές της ιστορίας των μαθηματικών να αποδίδουν την πρόοδο των μαθηματικών, ιδία της γεωμετρίας "στις πρώτες πρωτοποριακές προσπάθειες του Θαλή του Μιλησίου, ενός από τους "έπτά σοφούς" της αρχαιότητας" (Eves, *Μεγάλες στιγμ.* 29).

Ενδεικτικόν του τρόπου υποστηρίξεως της έκδοχης περί της δήθεν υπεροχής των Βαβυλωνίων, είναι τὸ υποστηριζόμενο ὅτι εὐρέθη ἓνα "σπουδαῖο κείμενο πού τοποθετεῖται "στό 75 μ.Χ." Θεωρεῖται μάλιστα ὅτι "πρόκειται ἐδῶ γιά θεωρίες ἀνωτάτου ἐπιπέδου, πού μποροῦν νά συγκριθοῦν ἄνετα μέ τὰ ἀντίστοιχα ἑλληνικά συστήματα" (Neugebauer, *Οἱ θετικές ἐπιστ.*, 136). Θά μπορούσε λοιπόν κανεῖς νά ἀναφέρῃ παραδείγματα γιά νά υποστηρίξῃ τήν ἀνυπαρξία τῆς ἀφηρημένης μαθηματικῆς διανοήσεως, ἐκτός τῶν Ἑλλήνων, ἀλλ' ἐπειδὴ αὐτὸ θά ἔμοιαζε μέ παραβίαση ἀνοιχτῶν θυρῶν. Θά λεχθῇ μόνον ὅτι τὸ "σπουδαῖο" κείμενο" τοῦ 75 μ.Χ., ἔπεται τῆς ἐκπολίτισεως τοῦ ἀνατολικοῦ κόσμου ὑπὸ τοῦ Ἀλεξάνδρου, ἀλλὰ καὶ τῆς ἐξαπλώσεως καὶ συστάσεως σχολῶν φιλοσοφίας, ἀκόμη καὶ στὴν Βαβυλῶνα.

Συμπερασματικῶς λοιπόν μπορεῖ κάποιος νά ἰσχυρισθῇ ὅτι ὄντως "τὰ στοιχεῖα τῶν πολιτισμῶν τῆς Μεσοποταμίας εἶναι ἐλάχιστα καὶ δυσπρόσιτα" (Brehier, *Hist.*, 6 (8)). Ἄλλως τε ἀκόμη καὶ οἱ υποστηρικτὲς τῆς καταγωγῆς τῆς ἀστρονομίας ἐκ τῶν Βαβυλωνίων ἀναγκάζονται νά ὁμολογήσουν ὅτι "οἱ προβλέψεις των δὲν βασιζόνταν στὴν χρήσιν γεωμετρικῶν μοντέλων, ὅπως στὴν περίπτωση τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων ἀστρονόμων, ἀλλὰ στὴν χρήσιν ἀριθμητικῶν μοντέλων ... διὰ τῆς παρεμβολῆς παρατηρήσεων τοῦ παρελθόντος" (Lindberg, *Οἱ ἀπαρχές...*, 25). Κατὰ τὰ ἐκτεθέντα ἡ ὑπεροχὴ τῶν Βαβυλωνίων στὰ μαθηματικά εἶναι ἓνας ἄλλος μῦθος. Στις περιπτώσεις δὲ πού γίνεται λόγος περὶ τῆς φιλοσοφίας τῶν Βαβυλωνίων, αὐτὸς ἀφορᾷ σὲ κείμενα τὰ ὁποῖα, ἔστω καὶ ὑπὸ προϋποθέσεις, ἐντάσσονται ἀποκλειστικῶς καὶ μόνον στὸ πλαίσιο τῆς ἀπλοϊκῆς πρακτικῆς φιλοσοφίας (Πβ. Durant, *Παγκόσμιος...*, Α', 276-279).

2.2 Τὰ μαθηματικά τῶν Αἰγυπτίων. Ἀπὸ τῆς ἀρχαιότητος διατυπώνονται ἀπόψεις πού στηρίζουν τὴν ὑπόθεση περὶ τῆς καταγωγῆς τῆς φιλοσοφίας ἐκ τῆς Αἰγύπτου συναρτήσει των μαθηματικῶν. Στὸ πλαίσιο τῆς ἐξετάσεως πού ἐτέθη, ὅταν ὁ λόγος φθάσῃ στὴν μαθηματικὴ συμβολὴ τῶν Αἰγυπτίων, διακρίνεται αὐτὴ σὲ δύο θεωρήσεις. Ἐξ αὐτῶν ἡ μία, προερχομένη μάλιστα ἀπὸ ἑλληνικὴ πέννα, ἀποδίδει τὰ πρωτεῖα στοὺς Ἑλλήνες, ἐνῶ ἡ ἄλλη, ὀφειλομένη σὲ ἀντίστοιχῃ αἰγυπτιακῇ υποστηρίξει τὴν προτεραιότητα τῶν Αἰγυπτίων. Στις ἀντιφατικὲς αὐτὲς θεωρήσεις ἔρχονται νά συστρατευθοῦν, προσθέτουσες βάρος ὑπὲρ τῶν Αἰγυπτίων, γινώμες περὶ τῆς καταγωγῆς τοῦ ἀνθρώπου ἐκ τῆς Ἀφρικῆς. Στὸν θαυμασμό του γιὰ τὰ "ἐπιτεύγματα" τῶν Αἰγυπτίων, ἓνας ἄλλος κριτικὸς τῶν παλαιῶν χρόνων φθάνει μέχρι τῆς ἀρνητικῆς ὑπερβολῆς, ἐναντι τῆς ἑλληνικῆς ἀρετῆς, ὑποστηρίζων ὅτι "ἡ κοιλάδα τοῦ Νείλου δὲν εὐνόησε τὴν ὑπερβολικὴν ἀνά-

πτυξη τοῦ ἡρωικοῦ πνεύματος, πού συχνά ἔκανε τήν ζωή στήν Ἑλλάδα ἀληθινή κόλαση" (Neugebauer, *Οἱ θετ. ἐπιστ.*, 108).

Δέν εἶναι λοιπόν παράδοξον νά ὑποστηρίζεται ὅτι ἡ πατρὶς τοῦ πολιτισμοῦ, κατ' ἐπέκταση καὶ τῆς φιλοσοφίας, εἶναι ἡ χώρα τοῦ Νείλου. Ἀπὸ τῆς ἑλληνικῆς πλευρᾶς συνήργησεν πρὸς τήν κατεύθυνση αὐτὴ ἡ γραφὴ τοῦ Ἡροδότου, ὑπὸ τοῦ ὁποίου ἀναφέρονται ὅτι πολλοὶ εἶχον ἐπισκεφθῇ τὴν Αἴγυπτον μὲ σκοπὸν τὴν ἀπόκτηση ἢ ἐπέκταση τῶν γνώσεών των. Στὰ νεώτερα χρόνια, ἰδίᾳ μετὰ τοὺς ναπολεόντειους χρόνους, ἡ ἐξύψωση καὶ ὁ ὑπερτονισμὸς τῆς συνεισφορᾶς τῆς Αἰγύπτου ἀνελήφθη ὑπὸ τῶν κινουμένων στοὺς ὑπ' αὐτῶν θεωρουμένους μυστικιστικούς κύκλους. Στὰ τέλη δὲ τοῦ προηγούμενου αἰῶνος μερὶς τῆς ἀμερικανικῆς κυρίως διανοήσεως ἐξεθείασεν ὄχι μόνον τοὺς Αἰγυπτίους, ἀλλὰ τοὺς Ἀφρικανούς εἰδικώτερον, διὰ τοῦ ἀφροκεντρισμοῦ. Ἡ ἐν λόγῳ κίνηση συντελέσεν ὥστε ἡ γλαυκῶπις Ἀθῆνα νὰ ἀλλάξῃ κατ' αὐτοὺς τὸ χρῶμα τῆς.

Κατὰ συνέπειαν ἡ περαιτέρω προσέγγισις θὰ ἐστιασθῇ ἀ'. Στὶς ἀρχαῖες ἀμφισβητήσεις. Ἐν συνεχείᾳ θὰ γίνῃ λόγος β', περὶ συγχρόνων ἀμφισβητήσεων.

Ἐκ πρώτης ὄψεως, τὰ ἀρχαῖα ἐπιχειρήματα φαίνονται ἰσχυρά, ἀφοῦ ἡ παλαιότης συνδέεται μὲ ἀστρονομικὰ παρατηρήσεις! Γράφεται λοιπὸν ὅτι οἱ Αἰγύπτιοι ὑπεστήριζον ὅτι ὁ υἱὸς τοῦ Νείλου Ἡφαιστος ἤρξατο πρῶτος φιλοσοφῶν, προσέθετον δὲ ὅτι ἀπὸ τούτου μέχρι τοῦ Ἀλεξάνδρου ἔχει περάσει χρόνος ἴσος μὲ 48 863 ἔτη. Πρὸς ἐπίρρωση τῆς ἐγκυρότητος τῆς πληροφορίας προστίθεται ὅτι στὸ ἐν λόγῳ διάστημα ἔχουν γίνῃ 373 ἐκλείψεις τοῦ Ἥλιου καὶ 832 τῆς Σελήνης (Διογ. Λαερτ., *Βίων Α*, 1-2). Ἄν γίνῃ δεκτὴ αὐτὴ ἡ θέσις, λόγῳ τῆς πολυχρονίου παλαιότητος, ἀπαιτεῖ ἀναμφιβόλως νὰ θεωρῇται ἡ Αἴγυπτος ὡς ἡ πατρὶς τῆς φιλοσοφίας. Ὡστόσο ἡ κριτικὴ πού ἔχει ἀσκηθῇ στὸν συγγραφέα τῆς ἐξεταζομένης πληροφορίας, δὲν δημιουργεῖ καὶ τὴν ἀναγκαίαν συνθήκην ἀποδοχῆς τῶν ὑποστηριζομένων. Ἐν σχέσει λοιπὸν πρὸς τὴν ὡς ἂν ὑποστήριξεν περὶ τῆς Αἰγύπτου ὡς πατρίδος τῆς φιλοσοφίας πρέπει νὰ σημειωθῇ ὅτι ἡ παράδοσις τῆς προελεύσεως αὐτῆς τῆς ὑποθέσεως ἔχει πατέρα τὸν Μανέθωνα, ἕνα Αἰγύπτιο ἱερεῖα καὶ ἱστορικό, γράψαντα ἑλληνιστί (γ' π.Χ.), διατεινόμενον ὅμως ὅτι κατέγραψε τὴ βοήθειά καταλόγων τὴν ἱστορίαν τῆς Αἰγύπτου. Ἐπ' αὐτῶν θὰ σημειωθοῦν δύο κριτικὲς ἀποτιμήσεις.

Κατ' ἀρχὴν ἡ ἀναλογία ἐκλείψεων εἶναι ἀντίστροφος ἀνάλογη πρὸς ὅ τι ὅντως συμβαίνει, ἀφοῦ γιὰ τὴν περίοδον τοῦ Σάρου, τοῦ διαστήματος δηλαδὴ τῶν 6 585 ἡμερῶν, ἔτι τῶν 223 μηνῶν, ἢ τῶν 18 ἐτῶν καὶ 11 ἡμερῶν, γίνονται 70 συνολικῶς ἐκλείψεις, ἐκ τῶν ὁποίων 41 ἡλιακὲς καὶ 29 σεληνιακὲς (Χασάπη, *Σύγχρ. ἀστρον.*, 391). Αὐτὸ τὸ γεγονός ἐρχεται σὲ ἀντίθεση μὲ τὶς καταγραφὰς τοῦ Μανέθωνος, ὅπου οἱ ἐκλείψεις Ἥλιου καὶ Σελήνης, παρουσιάζονται ἀντιστρόφως ἀνάλογες πρὸς τὰ ἐπιστημονικὰ συμπεράσματα. Ἐπὶ πλέον, ὅπως παρατηρεῖται ἐγκύρως, τὸ ἔργο τοῦ Μανέθωνος σώθηκε σὲ ἐπιτομές, τὰ δὲ "τμήματα ...

έχουν παραδοθῇ μέσω τοῦ Ἰωσήπου" καὶ ἄλλων, τὰ ὁποῖα ὅμως "παρουσιάζουν σημαντικές μεταξύ των ἀποκλίσεις, πού πρέπει νὰ ἔχουν τὴν ἀρχὴν των σὲ ποιικίλες ἐπεμβάσεις στοῦ κείμενο καί, κυρίως, στὶς χρονολογήσεις" (Κιοῦ, *Λεξικ.*, 312-313). Προφανῶς οἱ ὡς ἄνω παρατηρήσεις δὲν ἀφήνουν πολλὰ περιθώρια χρησιμοποίησεως ὡς ἱστορικῆς πηγῆς τοῦ ἔργου τοῦ Μανέθωνος.

Ἐπὶ πλεόν πρέπει νὰ τονισθῇ ὅτι ἐχρησιμοποιοῦν οἱ Αἰγύπτιοι τὶς τριάκοντα ἡμέρες ὡς ἔτη μὲ ἀποτέλεσμα, ὅπως γράφει ὁ ἴδιος ὁ Μανέθων, τὰ ἔτη ἐν σεληνιακοῖς τριακονθημέροις κύκλοις παρ' αὐτοῖς ἀριθμῆσθαι (Μανέθ., 4, 32-33). Ἐτσι, ἂν δεχθοῦμε τὴν ἀρίθμηση, τότε τὰ 48 863 ἔτη, διαιρούμενα διὰ τοῦ 12, 2, ἀντιπροσωπεύουν 4005 ἔτη. Προφανῶς ἄλλο εἶναι τὸ εἰδικὸν βάρος τῶν 4000 καὶ ἄλλο τῶν 49000 ἔτῶν.

Ὅσον ἀφορᾷ στὴν ἄλλη ἐκδοχή, σύμφωνα μὲ τὴν ὁποίαν οἱ Ἕλληνες ὀφείλουν στοὺς Αἰγυπτίους τὴν πρόδοδόν των στὰ μαθηματικά, πρέπει νὰ λεχθῇ ὅτι καὶ αὕτῃ δὲν μπορεῖ νὰ γίνῃ ἀποδεκτὴ. Ἐν προκειμένῳ θὰ ὑπομνησθῇ ὅτι τὸ πῶς ἰσοῦται γιὰ τοὺς Αἰγυπτίους πρὸς τὸ 3.1604 (Eves, *Μεγάλες στιγμές*, 23). Παρὰλλήλως ὅπως παρατηρεῖται στὰ "Αἰγυπτιακὰ κείμενα ματαίως θὰ ἀναζητήσῃ κανεὶς μνείαν μιᾶς ἔστω καὶ μόνης ἐκλείψεως". Προφανῶς λοιπὸν φαίνεται πὼς ὑποστηρίζεται ὀρθῶς ὅτι καὶ ἡ 18ετής περίοδος τοῦ Σάρου, ἀποτελεῖ "ἐλληνικὴ κληρονομίαν" (Χασάπη, *Ἡ ἑλλην. ἀστρον.*, 38 σήμ. 27). Τὸ τελευταῖο δὲν πρέπει νὰ θεωρηθῇ ὑπερβολικόν. Παρὰ ταῦτα καὶ ἄλλοι σύγχρονοι μελετητὲς ὁδηγοῦνται στὴν "διαπίστωση" ὅτι οἱ Ἕλληνες ἐπίστευον ὅτι τὰ μαθηματικά των προήρχοντο ἀπὸ τοὺς Αἰγυπτίους. Ὡς παράδειγμα φέρεται ὅτι ὁ Πυθαγόρας, σύμφωνα μὲ τὸν Ἡρόδοτο, ἔφερε στοὺς Ἕλληνες τὰ μαθηματικά τῶν Αἰγυπτίων καὶ τῶν Βαβυλωνίων. Ἀντὶ νὰ γίνῃ ὑπόμνηση σὲ ὅσα ἐλέχθησαν περὶ τοῦ Πυθαγόρου, θὰ παρατεθῇ, γιὰ νὰ φανῇ τὸ ἀνίσχυρον τοῦ ἐπιχειρήματος, ὅτι σύμφωνα μὲ τὸν ὑποστηρίζοντα αὐτὲς τὶς θεωρήσεις "ἡ ἱστορικὴ ἀκρίβεια αὐτῆς καὶ ἀναλόγων ἀφηγήσεων ... εἶναι δευτερευούσης σημασίας" (Lindberg, *Οἱ ἀπαρχές...*, 19). Ἀλλ' ἂν τὰ ὑποστηριζόμενα δὲν ἀνταποκρίνονται στὴν πραγματικότητά, δὲν μποροῦν νὰ πείθουν καὶ νὰ δημιουργοῦν τὴν ἀναγκαίαν συνθήκη παραδοχῆς.

Κατὰ τὴν ἔννοια αὕτῃ, τὴν ἀνάγκην φιλοτιμίαν ποιούμενοι, παραδέχονται ἐν τέλει ὅτι "ὡς ἓνα βαθμὸν, τὰ αἰγυπτιακὰ μαθηματικά ἐπηρέασαν - μᾶλλον ἀρνητικὰ - τὶς ἐπόμενες περιόδους" (Neugebauer, *Οἱ θετ. ἐπιστ.*, 109). Ἐνας ἄλλος, μεγάλος μαθηματικός, παρατηρεῖ ὅτι "τόσον οἱ Βαβυλώνιοι, ὅσον καὶ οἱ Αἰγύπτιοι δὲν κατάρθωσαν νὰ δώσουν ζωὴν εἰς κάποια μαθηματικὴν θεωρίαν, οὔτε ἀκόμη νὰ γράψουν ἓνα κεφάλαιον Ἀριθμητικῆς ἢ Γεωμετρίας. Ὁ λόγος αὐτῆς τῆς ἀδυναμίας πρέπει νὰ ἀναζητηθῇ εἰς τὴν γενικωτέραν στάσιν τῶν ἑρευνῶν των νὰ μὴ ἀποβλέπουν εἰς τὴν ἀποκατάστασιν ἀληθειῶν θεωρητικῶν χαρακτῆρος, ἀλλὰ μόνον "εἰς τὴν ἐξυπηρέτησιν πρακτικῶν ἀναγκῶν τῶν ἀστρολόγων καὶ τῶν μηχανικῶν" (Loria, *Ἱστορ.*, Α', 36). Ὁμολογουμένως κατηγορηματικώτερος ἐμφανίζεται ἓνας ἄλλος, ἐπίσης μεγάλος μαθηματικός τοῦ προηγούμενου

αϊώνας, ό όποϊος γράφει πώς μόνον οί "Έλληνες "έπινόησαν τά μαθηματικά, τήν έπιστήμη και τήν φιλοσοφία", προσθέτει δέ με άγγλική δηκτικώτητα πώς "ό τι συνέβη ήταν καταπληκτικό ώστε, ακόμη και σέ καιρούς έντελώς προσφάτους, οί άνθρωποι περιωρίσθησαν νά χάσκουν ένεοί και νά μιλοῦν με μυστικοπάθεια γιά τήν έλληνική ιδιοφυΐα" (Russell, *Ίστορία*, Α', 35). Κατά ταῦτα τά "αίγυπτιακά μαθηματικά", παρά τήν προσπάθεια τών μελετητῶν, δέν διεπότισαν τήν ελληνική διανόηση.

2.3 Τά μαθηματικά τών Έλλήνων. Όποιοι άσκει μία έπιστήμη δέν μπορεί νά ίσχυρισθῇ ότι εύρίσκεται έντός τοῦ πλαισίου της, όταν αὐτό πού θά πράττει δέν θά ἔχη σχέση με ό τι εἶναι γενικῶς παραδεκτόν περί αὐτῆς· άντιθέτως μάλιστα, αν συνεχίξῃ νά ένεργῇ κατ' αὐτόν τόν τρόπο, θά θεωρηθῇ ὡς άνεπιστήμων, έν τέλει μάλιστα ὡς παράλογος, ἐφ' ὅσον οί διάφορες έπιστήμες ἔχουν διακριτά πλαίσια έντός τών ὁποίων μπορεί νά ένεργῇ αὐτός πού τήν άσκει. Άν πρέπει λοιπόν νά έκφρασθῇ κανείς περί τῆς ιστορίας τῆς άρχαίας φιλοσοφίας, στο πλαίσιο πού ύπαγορεύει ή σημασία τῆς ιστορίας στά ελληνικά, ὡς προσωπικῆς δηλαδή έκτιμῆσεως τών πραγμάτων, κάλλιστα μπορεί νά έκφέρῃ μία προσωπική θεώρηση πού θά άναφέρεται ὅμως μόνον στά έρμηνεύματα τῆς άρχαίας φιλοσοφίας. Μένοντες στήν περί τῆς φιλοσοφίας διατύπωση τών άρχαίων, ιδίᾳ τοῦ Άριστοτέλους, πρέπει νά δεχθοῦμε πώς φιλοσοφία ὀνομάζεται ή θεώρηση τοῦ ὄντος, ὅπως ὅμως ὄντως εἶναι και ὄχι ὅπως φαίνεται.

Κατά τόν Άριστοτέλη ή φιλοσοφία δέν ἔχει σχέση με τίς άλλες έπιστημονικές προσεγγίσεις τοῦ ὄντος, ἀφοῦ αὐτές ξεετάζουν μέρος τοῦ ὄντος και ὄχι ὁλόκληρο, και μάλιστα στήν πληρότητά του και στήν οὐσιαστική ὕφή του. Εξ αὐτοῦ λοιπόν τοῦ γεγονότος ή άρχαία φιλοσοφία καταγίνεται, σύμφωνα με τόν Άριστοτέλη, αποκλειστικῶς και μόνον με τήν εύρεση τών πρώτων άρχῶν (Μ.τ.Φ., Γ 1 1003a 21-32). Στο πλαίσιο αὐτό περιέχονται τά ὄντως φιλοσοφικά θέματα, τά ὁποία ἔχουν μάλιστα καταγραφῇ ἀπό Δοξογράφους. Ένῳ λοιπόν ή άποδοχή ή ή άπόρριψη μιᾶς ιδέας εἶναι έπιτρεπτή, δέν μπορεί νά χρησιμοποιηται ή προσωπική έρμηνεία-έκδοχή, γιά νά ύποστηρίξῃ εἴτε τήν παρουσία άνυπάρχτων εἴτε άπόρριψη γεγονότων. Μπορεῖ δηλαδή κάποιος νά έρμηνεύσει ὅπως θέλει τό β' "παγκόσμιο" πόλεμο, δέν εἶναι ὅμως έπιτρεπτό νά άμφισβήτηση τήν ὕπαρξή του. Η έρμηνεία δηλαδή ενός γεγονότος μπορεί νά ποικίλῃ, τό ίδιο ὅμως τό γεγονός δέν άμφισβητεῖται. Άλλως τε και ή ὀνομασία του ὡς γεγονότος παραπέμπει σέ κάτι πού ἔχει γίνε, κατ' έπέκταση σ' αὐτό πού δέν μπορεί νά αλλάξῃ.

Στο πλαίσιο τοῦ παρόντος θά έπιχειρηθοῦν κριτικές άναφορές πού σχετίζονται με τήν συνεισφορά τών Έλλήνων στά μαθηματικά, πρό τοῦ Θαλοῦ, ό όποϊος γίνεται δεκτός ὡς ό πρώτος μαθηματικός ἀπό τήν δυτική διανόηση.

Έν σχέσει πρὸς τήν συνεισφοράν τῆς Ελλάδος στήν άστρονομία, παρά τά

ὅσα ὑποστηρίζονται περὶ τοῦ ἀντιθέτου, ὁ οὐρανός, εἶναι γνωστὸν ὅτι ὁμιλεῖ τὴν ἑλληνική. Τὸ ἄξιον ὑπομνήσας εἶναι ὅτι αὐτὴ ἡ “ἑλληνική” παρουσία τοῦ οὐρανοῦ τοποθετεῖται ἐπιστημονικῶς στὴν τρίτη π.Χ. χιλιετία. Αὐτὸ συνάγεται ἀπὸ τὶς ὀνομασίες τῶν δώδεκα ἀστρικῶν σχηματισμῶν. Σὲ πρώτη λοιπὸν προσέγγιση παρατηρεῖ κανεὶς νὰ ἀπουσιάζῃ ἐξ αὐτῶν τὸ ὄνομα τῆς τίγρεως, ἢ τοῦ ἐλέφαντος, ἐνῶ ὡς γνωστὸν ὑπάρχει λέων. Ἄν συσχετισθῇ τὸ γεγονός ὅτι οἱ τίγρεις καὶ οἱ ἐλέφαντες ὑπάρχουν μόνον στὶς Ἰνδίες, ὁδηγεῖται κανεὶς στοῦ συμπεράσματος ὅτι ἡ ὀνομασία τῶν ἀστερισμῶν ἀποκλείεται νὰ προέρχεται ἀπὸ τὴν χώραν αὐτήν. Παραλλήλως, ἐπειδὴ ἀπουσιάζει καὶ ὁ κροκόδειλος, ὁδηγεῖται ὁ σκεπτόμενος στοῦ συμπεράσματος ὅτι καὶ ἡ Αἴγυπτος ἀποκλείεται νὰ ἔχῃ τὴν δυνατότητα ὑποστηρίξεως τῆς πατρότητος τῆς ὀνομασίας τῶν ἀστερισμῶν τοῦ ζωδιακοῦ. Ἀπὸ τοὺς ἀρχαίους λαούς, ἐκτὸς τῶν Ἑλλήνων, μένουν οἱ Βαβυλώνιοι καὶ οἱ Φοίνικες, στοὺς ὁποίους πρέπει νὰ ζητηθῇ ἡ πηγὴ τῆς ὀνοματοθεσίας (Πολίτου, *Εἰρήνευση*, 394-395). Ὑπάρχει ἓνα ὀνομαστὸ ποίημα ποὺ ὀνομάζεται *Φαινόμενα* καὶ ἔχει συντεθῇ ὑπὸ τοῦ Ἀράτου, στοῦ ὁποῦ μεταξὺ ἄλλων ἀναφέρονται καὶ οἱ σχετικοὶ ἀστερισμοί. “Ἐνας εἰδικὸς σχολιαστὴς παρατηρεῖ ὅτι “τὸ ποίημα τοῦ Ἀράτου” σύμφωνα μὲ στατιστικὰς μεθόδους καὶ τὰ στοιχεῖα ποὺ παραθέτει ὁδηγεῖ στοῦ “συμπεράσματος ὅτι οἱ ἀστερισμοὶ ἐσχηματίσθησαν κατὰ τὸ 2600 π.Χ. ± 800 ἔτη καὶ εἰς τόπον ἔχοντα γεωγραφικὸν πλάτος $\varphi = 36^\circ \pm 1^\circ, 5''$ (Ovenden, *The origin...passim*). Προφανῶς τὸ πλάτος αὐτὸ δὲν ἀντιστοιχεῖ πρὸς τὰ γεωγραφικὰ πλάτη τῶν Βαβυλωνίων ἢ τῶν Φοινίκων, ἔτσι ὁ ἐν λόγω ἀστρονόμος “εἶναι τῆς γνώμης ὅτι οἱ ἀστερισμοί, τοὺς ὁποίους γνωρίζομεν σήμερον, ἐσχηματίσθησαν ἀπὸ τοὺς ναυτικούς της Μεσογείου καὶ κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ἔχουν Μινωϊκὴν καταγωγὴν, δοθέντος ὅτι κατὰ τὴν 3ην π.Χ. χιλιετίαν τὸ κράτος τοῦ Μίνως ἠκμαζε καὶ ἐκυριάρχει ἐν τῇ λεκάνῃ τῆς Μεσογείου” (Πλακίδου, *Ἡ μυθολογία ... τῶν ἀστερισμῶν*, 58). Ἰδιαιτέρως θὰ ἐπισημανθῇ ὅτι τοὺς ὡς ἄνω ὅρους πληροῖ μία νῆσος τῶν Δωδεκανήσων, ἡ ὁποία “φέρεται εἰς τοὺς διεθνεῖς γεωγραφικούς χάρτας ὑπὸ τὸ ὄνομα Stampalia ἔχει δὲ γεωγραφικὸν πλάτος $\varphi = 36^\circ, 5'$ καὶ γεωγραφικὸν μῆκος $\lambda = 26^\circ, 3'$ Ἀνατολικόν. Τὸ περιεργον εἶναι ὅτι τὸ τοπικὸν ὄνομα τῆς νήσου αὐτῆς εἶναι Ἀστροπαλιά, ὄνομα τὸ ὁποῖον ἀποτελεῖ ἴσως παραφθορὰν τοῦ ἀρχαίου Ἀστυπάλαια.... Ἡ νῆσος κατὰ τὴν ἀκμὴν τοῦ Μινωικοῦ κράτους διατέλει ὑπὸ Μινωικὴν κατοχὴν” (Πλακίδου, *Ἡ μυθολογία ... ἀστερισμῶν*, 58). Μπορεῖ κανεὶς νὰ εἰκάσῃ ὅτι ὑπῆρχεν ἐκεῖ κάποιο ἀστροσκοπεῖο. Πάντως μετὰ τὸν διαμοιρασμὸν τοῦ κόσμου ὁ Ἥλιος - Ἀπόλλων, ἐζήτησε καὶ εὐχαριστήθηκε γιὰ τὴν ἀποδοχὴν τοῦ αἰτήματός του, νὰ λάβῃ τὴν Ρόδον. (Σταγειρίτου, *Ὠνυγία*, Α', 241). “Ἦτο ἐπίσης ἡ Ρόδος “ἱερὰ τῷ Ἥλῳ”, οἱ δὲ παλαιοὶ τῆς νήσου κάτοικοι οἱ Τελγίνες ἦσαν “οἱ ἐπινοηταὶ τῆς χρήσεως τῶν μετάλλων καὶ τῆς ἀστρολογίας” (Ραγκαβῆ, *Λεξ. Ἀρχαιολογίας*, 1139Α). Ἀπὸ ἐδῶ ξεκίνησε καὶ ὁ Ἀκτίς, ὁποῖος, σύμφωνα μὲ ἀρχαῖες πηγές, διέδωσε τὴν ἐπιστήμην στὴν Αἴγυπτον καὶ εἶχε κτίσει καὶ τὴν Ἡλιούπολιν. Ὅπως γράφεται σχετικῶς οἱ Αἰγύπτιοι ἔμαθον

παρ' αὐτοῦ τὰ περὶ τὴν ἀστρολογίαν θεωρήματα, λόγῳ δὲ τοῦ κατακλυσμοῦ οἱ Ἀθηναῖοι εἶχαν ξεχάσει ὅτι εἶχον ἰδρύσει τὴν Σάιν. Ἔτσι, ἐνῶ ὁ Ἀκτίς, πρὸ τοῦ πρώτου μᾶλλον κατακλυσμοῦ, ἤλθε καὶ ἐδίδαξε τοὺς Αἰγυπτίους, ἀργότερον δὲ πολλαῖς ὕστερον γενεαῖς Κάδμος ὁ Ἀγήνορος ἐκ τῆς Φοινίκης πρῶτος ὑπελήφθη κομίσαι γράμματα εἰς τὴν Ἑλλάδα· καὶ ἀπ' ἐκείνου τὸ λοιπὸν οἱ Ἕλληνες ἔδοξαν αἰεὶ τι προσευρίσκειν περὶ τῶν γραμμάτων, κοινῆς τιнос ἀγνοίας κατεχούσης τοὺς Ἕλληνας (Διόδωρου Σικελιώτου *Ιστορικὴ βιβλιοθήκη* 5, 57, 5-6). Ἐχων κατὰ νοῦν τὰ ὡς ἄνω γεγονότα, γνωμοδοτεῖ ὁ ἱερεὺς τῆς Σαῖδος στὸν Σόλωνα, ὅτι οἱ Ἕλληνες εἶναι αἰεὶ παῖδες, λόγῳ τῶν πολλῶν φθορῶν ποὺ ὑπέστησαν (Πλάτωνος *Τίμ.*, 22b 4-5).

Κατὰ ταῦτα, ἀπορριπτομένης τῆς ὑπὸ κρίσιν ἐνστάσεως, τὰ ἀναφερόμενα ὑπὸ τοῦ Πλάτωνος περὶ τῆς ἀρχαιότητος τῶν Ἀθηνῶν ἔναντι τῆς Αἰγύπτου, πρέπει νὰ θεωρηθοῦν ἀπὸ ἄλλη γωνία. Γράφεται σχετικῶς ὅτι, σύμφωνα μὲ τὴν ἀφήγηση Αἰγυπτίου ἱερέως, ὑπὲρ τὴν μεγίστην φθορὰν ὕδασι ἡ νῦν Ἀθηναίων οὖσα πόλις ἀρίστη πρὸς τε τὸν πόλεμον καὶ κατὰ πάντα εὐνομωτάτη διαφερόντως· ἥ κάλλιστα ἔργα καὶ πολιτεῖται γενέσθαι λέγονται κάλλιστα πασῶν ὁπόσων ὑπὸ τὸν οὐρανὸν ἡμεῖς ἀκοήν παρεδεξάμεθα (Πλάτωνος *Τίμ.*, 23c4-23d). Τὸ γεγονὸς ὅτι τὴν πληροφορία αὕτη ἀρύεται ὁ Πλάτων ἐκ τῶν Αἰγυπτίων, τοὺς ὁποίους δι-ἀφοροῖ Ἀφροκεντριστες, θεωροῦν παλαιότερους, ἐπιβεβαιῶν τὸ ἔωλον τῶν ὑποθέσεων ποὺ προβάλλουν οἱ ἀμφισβητοῦντες τὴν ἐλληνικότητα τῆς φιλοσοφίας. Ἄν ὄντως οἱ Αἰγύπτιοι θεωροῦν τοὺς Ἕλληνες ἀρχαιότερους, τότε οἱ σύγχρονοι ἀναθεωρητὲς ἰσχυρίζονται τὰ ἀντίθετα. Εἶναι βεβαίως εὐκόλο νὰ ἰσχυρισθῇ κανεὶς ὅτι τόσον ὁ Διόδωρος ὅσον καὶ ὁ Πλάτων ψεύδονται, πλην ὅμως στὴν περίπτωσιν αὕτη, ἀπλῶς θὰ ὑπεισέλθῃ ἕνας ἀκόμη ἔωλος ἰσχυρισμός.

Ἀνεξαρτήτως τῆς ἀποδοχῆς ἢ ὅχι τῆς γνώμης τοῦ Ovenden, τόσον οἱ δῶδεκα σχηματισμοὶ ποὺ συνιστοῦν τοὺς ἀστερισμοὺς τοῦ ζωδιακοῦ κύκλου, ὅσον καὶ οἱ ὑπόλοιποι 36 μὲ τις ἐλληνικὲς ὀνομασίες καὶ τις ἀντιστοιχίες των μὲ τὴν ἐλληνικὴ ἱστορία, τὴν ἀρχαία θρησκεία, ὡς καὶ τις παραδόσεις, ἀναγκάζουν τὸν οὐρανό, σὲ κάθε περίπτωσιν νὰ ἀφηγῆται αὐτὴν τὴν ἐποποιΐα μὲ ἐλληνικοὺς χαρακτῆρες, ἤδη ἀπὸ τὴν περίοδον ποὺ ὀρίζεται ἀπὸ τὰ χρόνια 3200-1800 π.Χ. (Πολίτου, *Εἰρήνευση*, 395-396).

Ἰσχυροὶ λόγοι, τοῦλάχιστον ὅπως αὐτοὶ ποὺ συνάγονται ἀπὸ τις μαρτυρίες, τοποθετοῦν τὴν ἀκμὴν τοῦ Ὀρφέως ἰα' γενεᾶς πρὸ τῶν τρωϊκῶν Ἀλλως τε τὰ ἀποσπάσματα τοῦ περιέχονται στὰ ἀντίστοιχα τῶν Προσωκρατικῶν φιλοσόφων (DK 1[66]B1-23). Ἔτσι μπορούμε νὰ θεωρήσωμε ὅτι τὰ ὅρια τῆς παρουσίας τοῦ βρίσκονται πολὺ κοντὰ, μὲ κάποια βεβαίως ἀπόκλιση, στὸ μεταίχμιον τοῦ ιε' πρὸς τὸ ιδ' π.Χ. Τὰ χρόνια αὐτὰ μπορούν νὰ θεωρηθοῦν ὡς συνέχεια τῆς προηγούμενης διαπιστώσεως περὶ τῆς ὀνοματοθεσίας τῶν ἀστερισμῶν. Αὐτὸ βεβαίως

σημαίνει μεγάλη ανάπτυξη τῆς ἀστρονομίας, γεγονὸς ποὺ ἐπιβεβαιοῦται ἀπὸ τὴν συνέχεια, ποὺ συνδέεται μὲ τὸν Ὀρφέα.

Ἰδιαιτέρως λοιπὸν ἔχει προσεχθῇ ὁ ὑπ' ἀριθμ. 34 ὀρφικὸς ὕμνος, ὅπου γίνεται λόγος περὶ ἀξιωμανημονεύτου γεγονότος. Ἀπευθυνόμενος στὸν ἐν λόγω ὕμνον πρὸς τὸν Ἀπόλλωνα λέγει ὁ Ὀρφεὺς τὰ ἑξῆς: "Ἐσὺ Ἥλιε ἐνώνεις δλόκληρο τὸν οὐρανὸ μὲ τὴν δυνατὴ σὲ ἦχο κιθάρα σου, ἄλλοτε κατεβαίνεις στὸ τέρμα τῆς νεάτης (κατωτέρως χορδῆς), ἄλλοτε ἀνεβαίνεις πάλιν πρὸς τὴν ὑπάτην (ὑψηλότεραν χορδὴν). Ἀλλοτε ὅμως δημιουργεῖς μὲ τὴν θέση σου μία δωρικὴ διάταξη, ξεχωρίζεις τὰ ζῶντα φύλα καὶ μὲ τὴν ἀρμονία σου, συνδέεις τοὺς ἄνδρες μὲ τὸν παγκόσμιον νόμον, καὶ ἀνέμιξες μὲ αὐτὰ τὰ δύο, τὴν νεάτη καὶ ὑπάτη, ἀπὸ ἴσα μέρη τὸν χειμῶνα καὶ τὸ θέρος· ἀφοῦ ξεχώρισες στὸν χειμῶνα τὴν ὑπάτη καὶ στὸ θέρος τὴν νεάτη, ἐσχημάτισες μὲ αὐτὸν τὸν τρόπον τὸ ὠραῖο ἄνθος τοῦ πολυαγαπημένου ἔαρος, τὸ Δώριον ἔαρος πολυηράτου ὦριον ἄνθος" (Ὀρφῶς Ὑμνος 34, 16-23).

Ἐν προκειμένῳ ὁ ὕμνος ἀναφέρεται σὲ ἔκτακτο γεγονός, ἂν πρέπει νὰ τὸν ἐκλάβουμε ὡς ἀναφερόμενον ὄντως στὶς ἴσας διαρκείας ἐποχῆς τοῦ ἔτους, τὸ ὁποῖον συνέπεσε τόσο κατὰ τὸ 1.366, ὅσον καὶ τὸ 11.835 π.Χ. Ὑπεστηρίχθη ὡς πιθανὴ χρονολογία ἀναφερομένη στὸν Ὀρφέα ἡ πρώτη (Χασάπη, *Ἡ Ἑλλ. ἀστρ.*, 76). Αὐτὸ δὲν ἠμπόδισε νὰ προταθῇ ὅτι μπορεῖ νὰ ἰσχύη καὶ ἡ δευτέρα ἐκδοχὴ (Πασσά, *Τὰ Ὀρφικά*, 102). Συνάγεται λοιπὸν ὅτι στὰ μέσα τοῦ 18' αἰῶνος π.Χ. μποροῦν νὰ διακρίνουν οἱ κατοικοῦντες τὴν ἐλληνικὴ γῆ καὶ μόνον, ἀστρονομικὰ φαινόμενα σπάνια.

Εἶναι ἐπιτρεπτό ἐπίσης νὰ ὑπόθεση κανεῖς ὅτι στὸ ὡς ἄνω ἀπόσπασμα ἀπεικονίζεται ἡ ἀρχαιοτάτη τρίχορδος λύρα-κιθάρα, σύμβολον ὡς γνωστὸν τοῦ Ἀπόλλωνος Ἥλιου, τῆς ὁποίας οἱ χορδὲς ἀντιστοιχοῦν μὲ τοὺς τρεῖς κύκλους, τὴν θερινὴν τροπὴν (τροπικὸν τοῦ Καρκίνου), τὸν ἱσημερινὸν καὶ τὴν χειμερινὴν τροπὴν (τροπικὸν τοῦ Αἰγόκερω)· οἱ δὲ τροπικοὶ ἀπέχουν ἀντιστοιχῶς ἀπὸ τὸν ἱσημερινὸ 23°, 27'. Ἡ λύρα ἀρχικῶς εἶχε τρεῖς φθόγγους τὸν δ'ζύν, τὸν μέσον καὶ τὸν βαρὺν (Διοδώρου Α, 16). Ὁ Πτολεμαῖος στὰ *Ἀρμονικά* τοῦ ΙΙΙ, θὰ ὀνομάσῃ καὶ θὰ ἀντιστοιχήσῃ ὡς ἑξῆς: νήτη χορδὴ (ἐαρινὴ τροπή) τρόπος μιζολύδιος· μέση χορδὴ (ἱσημερινός) τρόπος δώριος· ὑπάτη χορδὴ (χειμερινὴ τροπή) τρόπος ὑποδώριος. (πβ. Ἀλυγιάκη, 182). Παρὰ τὴν διαφορὰν τοῦ "παξιμάτος", ἀφοῦ γίνεται μὲ δοξάρι καὶ ὄχι μὲ πλῆκτρο, θὰ ὑπομνησθῇ ὅτι καὶ σήμερον ἡ κρητικὴ, ἀλλὰ καὶ ἡ ποντιακὴ λύρα εἶναι τρίχορδος. Ἀργότερον ὁ Πλάτων, ἀκολουθῶν τὸν πυθαγορικὸν *Τίμαιον*, θὰ διαπραγματευθῇ στὸν ὁμώνυμον διάλογον τὸ ζήτημα τῆς μουσικῆς τῶν οὐρανίων σωμάτων, ἀποψῇ τὴν ὁποῖαν υἱοθέτησεν καὶ ὁ Κέπλερ, γράψας τὸ ἔργον τοῦ *Ἀρμονία τοῦ κόσμου*. Σὲ παραλλαγὴ λοιπὸν μπορεῖ ὁ ὕμνος νὰ διαβασθῇ καὶ ὡς ἑξῆς. Ἐσὺ Ἥλιε ποὺ κατεβαίνεις ἀπὸ τὸν τροπικὸν τοῦ καρκίνου μέχρι κάτω τὸν ἀντίστοιχο τοῦ Αἰγόκερω, συντελεῖς κάποτε ὥστε οἱ ἐποχῆς νὰ μὴ εἶναι διάφορες, ἄλλα νὰ διαρκῇ τὸ ἴδιον ὁ Χειμὼν καὶ τὸ Θέρος.

Ἀλλὰ καὶ στὸν Ὅμηρον ὑπάρχουν τόσες πληροφορίες οἱ ὁποῖες, ἂν διαβα-

σθοῦν ὅπως πρέπει, δημιουργοῦν τὴν πεποιθήση ὅτι στὴν ἐποχὴ τῶν τρωικῶν πολέμων ἡ γνώση τῆς Γῆς βρισκόταν σὲ ὑψηλὸ ἐπίπεδο. Γνωρίζουν καὶ ἔχουν ὀνομάσει τὰ διάφορα μέρη, ὅπως ὀνομάζονται καὶ σήμερα. Ἔτσι καταγράφουν τὰ Ἰμάια (Ἰμαλία) ὄρη (Στράβων), ἐπίσης τὴν Αἰθιοπία (Α', 423), τὴν Κυρηναϊκὴ (Διοδ. Σικ. Δ', 17), τὴν Αἴγυπτο (δ', 477), τὴν Ἰταλία (Παυσανίου, Ἀρκαδικ., 3), τὴν πόλιν Ταρτησσόν (Στράβων c 149), στίς ἐκβολὰς τοῦ Γουαδαλκιβίρ, τὰ βρετανικὰ νησιά (Διοδ. Σικελ., Ε', 22), ἄλλα καὶ τὴν Ἰρλανδίαν, Τέρηνν (Ἀργοναυτ., 1186). Περισσότερες πληροφορίες καὶ ἀναφορὲς ἔχουν ἤδη συλλεχθῇ (Πετρίδης, Ὀδύσσεια..., 23-152).

Ὅταν ἀπεφασίσθη πλέον νὰ ἐπιστρέψῃ ὁ Ὀδυσσεύς, ἡ θεὰ Καλυψώ τοῦ λέγει πὼς ἀπὸ καὶ ποὺ βρίσκεται τώρα θὰ χρειασθῇ 17 ἡμέρες γιὰ νὰ βρῇ στεριά, πλην ὅμως αὐτὸ θὰ τὸ καταφέρῃ, ἂν ἔχῃ στὰ ἀριστερά του τὴν Ἄρκτον ποὺ τὴν ὀνομάζουν καὶ ἄμαξα, ἡ ὁποία δὲν βρέχεται ἀπὸ τὰ νερά τοῦ Ὤκεανοῦ, ἄμορος ἐστὶ λοετρῶν Ὤκεανοῖο (ε', 273). Δὲν κεῖται στίς προθέσεις μου νὰ παραθέσω πολλές πληροφορίες ἐπ' αὐτοῦ, ὁμολογῶ ὅμως ὅτι μπορεῖ χωρὶς ἀμφιβολία νὰ θεωρηθῇ πὼς ὁ Ὀδυσσεὺς εὐρίσκετο στὰ νησιά τῶν Βαλεαρίδων (Πετρίδης, Ὀδύσσεια..., 23-152). Πρὸς τοῦτο βοήθει ἡ ὁδηγεῖα ἀποφυγῆς τῆς βυθίσσεως τῆς Ἄρκτου στὸν Ὤκεανό, πρᾶγμα ποὺ ἐπιβεβαῖ ὅτι ἡ τοποθεσία τῆς Ὠγυγίας θὰ ᾔτο "ὅπως ὑποστηρίζει ἡ Mertz, ὅχι μία τῶν Ἀζορῶν, ἀλλὰ ἡ Βερμούδα" (Πετρίδης, Ὀδύσσεια..., 195).

Ἀλλὰ καὶ λυρικοὶ ποιητὲς καταγράφουν ἀστρονομικὰ φαινόμενα. Ὁ Ἀρχιλοχός, ποὺ δὲν εἶναι ἀστρονόμος, ἀναφέρεται στὴν ἐκλειψὴ τοῦ Ἡλίου τῆς 6ης Ἀπριλίου τοῦ 648, γράφων ὅτι ὁ Ζεὺς ἔκρυψε τὸ φῶς τῆς ἡμέρας, (Ἀπ. 82) ἐνῶ ᾔταν μεσημέρι.

Ἐπιπροσθέτως θὰ πρέπει νὰ λεχθῇ ὅτι στὰ περὶ παλαιότητος ἢ ὅχι τῶν Ἑλλήνων νομιζόμενα ἔχουν ἀλλάξῃ τὰ δεδομένα ἀπὸ τὰ εὐρήματα τοῦ σπηλαίου τῶν Πετραλώνων τοῦ ἀντιστοίχου στὸ Φράχθι καὶ ἄλλαχού. Ἀλλ' ἐκτὸς αὐτῶν θὰ ὑπομνησθῇ ὅτι ἐκτὸς τῆς ἐπιγραφῆς τοῦ Διπύλου, ἄλλα καὶ τῆς Γραμμικῆς Β', ὡς καὶ τῆς Α', ὅτι ἀνευρέθησαν ἐπιγραφὲς ἀναγόμενες στὴν ἡ' χιλιετία π.Χ. Ὁ λίθος μὲ γράμματα ἀπὸ τὴν περιοχὴν Δισπηλίου τῆς Καστοριᾶς, ἀλλὰ καὶ μεταγενεστέρᾳ ἐπιγραφὴ ἀπὸ τὸν ἴδιο τόπο χρονολογηθεῖσα στὰ 5.260 π.Χ., πι-στοποιοῦν τὴν ὑπαρξὴ γραφῆς ὡς μέσου ἐπικοινωνίας. Προφανῶς ὁ συνδυασμὸς τῶν εὐρημάτων μὲ τίς πληροφορίες τοῦ Πλάτωνος τοῦ Διοδώρου καὶ ἄλλων ἐξανεμίζουν τίς καινοφανεῖς ἰδιοτελεῖς θεωρίες περὶ τῶν Ἰνδοευρωπαίων καὶ Φοινίκων ὡς πρωτουργῶν τῆς ὑπάρξεως καὶ διαδόσεως τοῦ πολιτισμοῦ. Θὰ προ-στεθῇ μάλιστα ὅτι, σὲ μιὰ συσχέτιση λογοτεχνικῶν ἐπιδράσεως μεταξὺ Ἰνδῶν καὶ Ἑλλήνων, ὑποστηρίζεται ὅτι οἱ πρῶτοι "ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῶν Ἑλλήνων κατάρθωσαν νὰ ἐκθέσουν τὰς ἰδέας τῶν" (Brehier, Hist., 7 (9).

Πολλὰ θὰ μπορούσαν ἀκόμη νὰ λεχθοῦν περὶ τῆς ὁμηρικῆς γεωγραφίας,

κρίνεται ωστόσο αναγκαίο, λόγω τών πλαισίων του παρόντος, να γίνη μία γενικότερη αναφορά που σχετίζεται με τους τόπους κατοικίας και λατρείας.

Έν προκειμένω μία άρχή, γνωστή ως χρυσή τομή, τής όποίας ή εύρεση δέν τοποθετείται σέ ώρισμένο χρόνο, ήταν γνωστή και έχρησιμοποιείτο από τους άρχαίους Έλληνες, όπως προκύπτει από την έπιλογήν τών τόπων τών ιερών και τών πόλεων. Είναι γνωστόν ότι ή χρυσή τομή, συμβολιζομένη διά του γράμματος φ(ειδίας), όρίζει τó σημείο ένός εύθυγράμμου τμήματος, τó όποίο χωρίζεται σέ δύο τμήματα έτσι ώστε ο λόγος του μεγαλύτερου πρós τó μικρότερο νά ισούται πρós 1,618. Η σχέση αυτή παρατηρείται στην φύση τόσο στά φύλλα τών δένδρων, άλλα και σέ ζώα. Άν θεωρηθῇ ó άνθρωπος ως τó τελειώτερο τών όντων τότε από πλευράς μεγέθους και αναλογιών, μπορεί νά έκληφθῇ ότι αυτό όφείλεται έξ αίτίας τής υπάρξεως σ' αυτόν τής χρυσής τομής. Διαπιστούται σχετικώς ότι ο λόγος του μήκους από του έδάφους μέχρι του όμφαλου, πρós τó ύπόλοιπον μέχρι τής κεφαλής, είναι 1.618.

Έν σχέσει λοιπόν πρós την έπιλογήν θέσεων ιερών και τόπων, διαπιστούται ότι διακρίνεται ή υπαρχή του φ. Ένδεικτικώς θά λεχθῇ πώς ο λόγος τής απόστασεως Δελφών - Άκροπόλεως (122 654 μ), πρós την απόσταση Δελφών · Ισθμίων (75 800) είναι 1,618. Πλήθος άλλων τοποθεσιών έχουν καταγραφή (Μανίας, *Τά άγνωστα ...* 55-57). Άναφερόμενος στις μετρήσεις αυτές, ένας διάσημος μαθηματικός του προηγούμενου αιώνας, γράφει ότι ύστρα από αυτά "συνάγεται τó συμπέρασμα ότι οι άρχαίοι Έλληνες είχαν έπινοήσει μεθόδους εύρέσεως τών αποστάσεων" τών πόλεων, οι όποιες όμως "έπὶ του παρόντος παραμένουν άγνωστοί" (Σταμάτης, Έλλ. Μαθ., 18).

Προκειμένου νά κλείση αυτή ή προσέγγιση, θά προστεθῇ ύπέρ τής ελληνικότητας τής φιλοσοφίας ότι οι όροι του φιλοσοφικού γίγνεσθαι έχουν ελληνικές ρίζες, πράγμα που αποδεικνύουν την καταγωγήν της. Στο πνεύμα αυτό και ó Διογένης ó Λαέρτιος, ό όποιος ως έλέχθη άνωτέρω παραθέτει, χωρίς νά υίοθετῇ τίς γνώμες όσών δέν θεωρούν ότι ή φιλοσοφία έγενήθη στην Ελλάδα, προσθέτει ότι όσοι ισχυρίζονται αυτά λανθάνουσι δ' αυτούς τά τών Έλλήνων κατορθώματα, άφ' όν μῆ ότι γε φιλοσοφία, άλλα και γένος ανθρώπων ήρξε, βαρβάροις προσάπτοντες. ιδού γούν παρά μὲν Αθηναίοις γέγονε Μουσαίος, παρά δέ Θηβαίοις Λίνος, διά νά κατάλξη ότι άφ' Έλλήνων ήρξε φιλοσοφία, ής και αυτό τó όνομα την βάρβαρον απέστραπται προσηγορίαν (Διογένους Λαέρτιου Βίων Α, 3-4). Άρα κατ' αυτόν τόσο η ιστορία όσον και τó όνομα μαρτυρούν ύπέρ τής ελληνικότητας τής φιλοσοφίας.

Συμπέρασμα

Όστερα από την έκτεθεισα κριτική προσέγγιση τών πηγών και τών έρμη-

νευμάτων, ἂν ἐξαίρεθοῦν οἱ ἀνιστόρητες μεμονωμένες περιπτώσεις, ὅ τι σήμερον ὀνομάζεται φιλοσοφία, θεωρεῖται πὺς ἄρχισε στὴν Ἑλλάδα. Οἱ Ἑλληνες, ἀντιλαμβάνοντο ὅτι τὰ προϊόντα τῶν αἰσθήσεων ποικίλλουν ἀπὸ ἀνθρώπου σὲ ἄνθρωπον, ἄλλα καὶ μόνο στὸν ἴδιο τὸν ἄνθρωπο, ὅπως συμβαίνει π.χ. μὲ τὸ “μεγάλωμα” τοῦ Ἡλίου, ἀναζητοῦν τὴν ἀλήθεια πέραν τῶν φαινομένων. Θέτουν δηλαδὴ τίς γνώσεις τους ὑπὸ τὴν βάσανον τῆς λογικῆς, ἀναζητοῦντες τὸν λόγον ποὺ διέπει τὰ φαινόμενα. Προφανῶς οἱ γνώσεις αὐτές, ἐπεὶ ἔχουν γνῶρισμα τὸ ὑπερχρονικὸν καὶ τὸ ἀντικειμενικόν, εἶναι φιλοσοφικές, ὡς ἐκ τούτου διαχρονικές καὶ μεταδόσιμες. Αὐτῆς τῆς ποιότητος εἶναι οἱ θέσεις τῆς φυσικῆς φιλοσοφίας, ὅπως αὐτές ἀνεπτύχθησαν ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων, γεγονός που ἀναγνωρίζεται στὴν συνείδηση τῶν πνευματικῶν ἀνθρώπων (Πβ. Gaarder. *Ὁ κόσμος ... 46*).

Ἄν θέλῃ λοιπὸν κάποιος νὰ φιλοσοφῇ, σύμφωνα μὲ τὴν κλασσικὴ ἔννοια τοῦ ὅρου, θὰ πρέπει νὰ ἀναζητῇ τὴν ὑπερκειμένην ἀλήθεια, τὸν λόγον δηλαδὴ τῶν φαινομένων καὶ τῶν γεγονότων, ὥστε ἀπὸ σταθερῆς θέσης, νὰ κρίνῃ τὰ συμβεβηκότα, χωρὶς νὰ τὰ θεωρῇ οὐσίες. Αὐτὴ τῇ συγκεκριμένη τοποθέτηση τὴν βρίσκει κανεὶς μόνον στὸν ἑλληνικὸ χῶρο, δεδομένου ὅτι, ὅπως γράφει ὁ Φίλων ὁ Ἀλεξανδρεὺς, *μόνη ἡ Ἑλλὰς ἀψευδῶς ἀνθρωπογονεῖ, φυτὸν οὐράνιον καὶ βλάστημα θεῖον ἡκριβωμένον, λογισμὸν ἀποτίκτουσα οἰκισιόμενον ἐπιστήμῃ* (Φίλωνος Ἀλεξ., *Περὶ Προνοίας*, ἀπόσπ., 2, 66, 9-11). Χωρὶς νὰ θέτῃ οἰονδήποτε περιορισμὸν ὑπεστήριζεν ἕνας καθηγητῆς τῆς φιλοσοφίας ὅτι “ἡ Ἑλλὰς, ὅπως καὶ τὰ ἄλλα στοιχεῖα τοῦ πολιτισμοῦ, πρώτη ἐδημιούργησε καὶ τὴν φιλοσοφία” (Βορέα, *Φιλοσοφ.*, 478B).

Ἀλνγίζακη Ἀντωνίου Ε., *Ἡ ὀκταχμία στὴν ἑλληνικὴ λειτουργικὴ ὑμνογραφία*, (διδ. διατρ.) Θεσσαλονίκη 1985. Berkowitz Luci - Squitier Karl A., *Thesaurus Linguae Graecae, Canon of Greek Authors and works*, New York, Oxford University Press 1990. Bernal Martin, *Black Athena*, Α', 1987, Β', 1991. Bréhier Emile, *Histoire de la philosophie*, Paris, PUF, 1926. Βορέα Θ., *Φιλοσοφία*, ΜΕΕ, Ι, 478-479. Γούτας Δημήτρης, *Ἡ ἀρχαία ἑλληνικὴ σκέψη στὸν ἀραβικὸ πολιτισμὸ*, Ἀθῆναι 2001. Dumont Jean-Paul, *Ἡ ἀρχαία Φιλοσοφία*, Ἀθῆναι (Ζαχαρόπουλος), 1963. Durant Will, *Παγκόσμιος Ἱστορία τοῦ πολιτισμοῦ*, τ. Α' καὶ ἐξ. Ἀθῆναι 1957. During Ingemar, *Ὁ Ἀριστοτέλης*, ΜΙΕΤ, Ἀθῆναι 1994. Eves Howard, *Μεγάλες στιγμὲς τῶν μαθηματικῶν ἕως τὸ 1650*, [Ἀθῆναι 1989], *Μεγάλες στιγμὲς τῶν μαθηματικῶν μετὰ τὸ 1650*, [Ἀθῆναι 1990]. Gaarder Jostein, *Ὁ κόσμος τῆς σοφίας*, Ἀθῆναι 1994. Howatson M. C., *Ἐγχειρίδιο κλασσικῶν σπουδῶν*, Θεσσαλονίκη- Ἀθῆναι 1996. Jaeger Werner, *Πρωτοχριστιανικοὶ χρόνοι καὶ Ἑλληνικὴ παιδεία*, Πάτριαι - Ἀθῆναι, 1966. Kline Morris, *Mathematics in Western Culture*, [1953], 1981, μὲτ. Σπ. Μαρκέτος, *Τὰ Μαθηματικά στὸ δυτικὸν πολιτισμὸ*, τόμος Α'. Ἀθῆναι - Θεσσαλονίκη, δ.ξ. Kroh P., *Λεξικὸ ἀρχαίων συγγραφέων*, Θεσσαλονίκη, 1996. Κορδάτου Γιάννη, *Ἱστορία τῆς ἀρχαίας ἐλληνικῆς φιλοσοφίας*, Ἀθῆναι 1972. Lindberg David C., *The Beginning of western science*, Illinois, USA 1992, *Οἱ ἀπαρχές τῆς δυτικῆς ἐπιστήμης*, Παν. ἐκδ. ΕΜΠ., Ἀθῆναι 1997. Λεύκοβιτς Μαίρη, *Ἡ Μαύρη Ἀθηνᾶ, μύθοι καὶ πραγματικότητα*, Ἀθῆναι 1997. Loria Gino, *Storia delle Matematiche* μτρ. Μίχ. Κωβαίου, τ. πρῶτος Ἀθῆναι 1971. Μανιᾶς Θεοφάνης, *Τὰ ἄγνωστα μεγαλουργήματα τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων*, Ἀθῆναι 1981. Neugebauer O., *Οἱ θετικές ἐπιστήμης στὴν ἀρχαιότητα*, ΜΙΕΤ, Ἀθῆναι 1990. Ovenden Michael W. *The origin of*

the Constellations, Glasgow, 1965. Πασσά Ιωάννου Δ., *Τὰ Ὀρφικά*, Ἀθήναι, ἔ.ξ. Πετρίδης Ζήγκριν Π., *Ὀδύσσεια, μία ναυτική ἐποποιία προϊστορικῶν Ἑλλήνων εἰς τὴν Ἀμερικὴν*, Ἀθήναι 1994. Πλακίδου Σταύρου Μ., *Ἡ μυθολογία ἢ ὀνοματολογία καὶ τὰ ἀξιοπαρατήρητα τῶν ἀστερισμῶν*, Ἀθήναι 1992. Πολίτης Νικ. Γ., *Εἰρήνευση*, Ἐν Ἀθήναις 1997. Πολίτης Νικ. Γ., *Ἡ φιλοσοφία εἰς τὸ Βυζάντιο Α'- ε' αἰῶνες*, Ἐν Ἀθήναις 1992. Ραγκαβῆ Ἀλεξ., *Λεξικὸν τῆς ἑλληνικῆς ἀρχαιολογίας*, Ἐν Ἀθήναις 1888. Ross W. D., *Ἀριστοτέλης*, ΜΙΕΤ, Ἀθήναι 1993. Russell Bertrand, *Ἱστορία τῆς δυτικῆς φιλοσοφίας*, 1946, μτφρ. Αἴμ. Χουρμουζίου, Ἀθήνα 1970. Σαχακιὰν Γουίλιαμ, *Ἱστορία τῆς φιλοσοφίας*, Ἀθήνα Α', 1979, Β'. 1981. Σταγειρίτη Ἀθανασίου, *Ὁγυγία*, Ἀθήναι 1994. Σταμάτη Εὐαγγ. Σ., *Ἑλληνικὰ μαθηματικά*, Ἀθήναι 1976. Χασάπη Κ. Σ., *Σύγχρονος ἐκλαϊκευμένη ἀστρονομία*, Ἀθήναι 1957. Zeller-Nestle, *Ἱστορία τῆς Ἑλληνικῆς φιλοσοφίας*, μτφρ. Χ. Θεοδωρίδη, Ἀθήνα 1942.